
СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ПОСЕБНА ИЗДАЊА

Књига DCLXXIV

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Књига 58

СТАРΟΣЛОВЕНСКИ ОДБОР

MIKLOSICHIANA
VICENTENNALIA

ЗБОРНИК У ЧАСТ ДВЕСТОТЕ ГОДИШЊИЦЕ
РОЂЕЊА ФРАНЦА МИКЛОШИЧА

Примљено на IX скупу Одељења језика и књижевности од 22. октобра 2013.
године на основу реферата академика Александра Ломе и дописног члана
Јасмине Грковић-Мејџор

Уредници

дописни члан

ЈАСМИНА ГРКОВИЋ-МЕЈЦОР

академик

АЛЕКСАНДАР ЛОМА

БЕОГРАД

2013

Александар Лома

СТАРОСРПСКА ТОПОНОМАСТИЧКА ГРАЂА У МИКЛОШИЧЕВУ НАЦРТУ СЛОВЕНСКЕ ОНОМАСТИКЕ*

Разматра се знатан удео који у трима расправама којима је Франц Миклошич ударио темеље словенској ономастици има старосрпска грађа. Око 800 старосрпских топонима које Миклошич наводи прослеђени су до извора из којих их је он црпао а где је то било могуће и упоређени са сведочанствима која њему нису стајала на располагању. Расветљена су начела његове транскрипције, која су еволуирала под утицајем Даничићева Речника. У далеко преовлађујућем броју случајева потврдиле су се акрибичност Миклошичева приступа и зрелост његова суда. Запажене су ситније недоследности у предаји гласовних и творбених ликова, поједине омашке при исписивању и штампарске грешке, погрешно реконструисани номинативи, а указано је и на неколико „фантомских имена”.

Кључне речи: Франц Миклошич, словенска ономастика, старосрпска топонимија.

0. Ове године обележавамо два века од рођења Франца Миклошича, а догодине, 2014, навршиће се сто четрдесет година од изласка последње, четврте у низу од студија којима је он утемељио словенску ономастику. Њоме је, на почетку седме деценије свога живота, заокружио то што смо, узевши заједно све четири студије, које аутор скромно назива „расправама” (*Abhandlungen*) – прву антропомастичку из 1860 (I)¹ о творби словенских личних имена, и следеће три топономастичке, другу из 1864 (II) о словенским топонимима изведеним од антропонима, трећу из 1872 (III) и четврту из 1874 (IV) о словенским топонимима изведеним од апелатива – означили у наслову као први и прави **н а ц р т с л о в е н с к е о н о м а с т и к е**, употребивши реч *науриџ* у значењу којему би у немачком језику, на којем је Миклошич писао, одговарала сложеница *Grundriß*, која у себи садржи и идеју нацрта (*-riß*) и засновања, утемељења (*Grund-*). И одиста је Миклошич словенско именословље

* Овај рад настао је у склопу пројекта „Етимолошка истраживања српског језика и израда Етимолошког речника српског језика” који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ Овде ћемо, ради уштеде простора, упућивати на њих римским бројевима. Из истог разлога, након овог уводног одељка, уместо Миклошич писаћемо само М.

утемељио тако да се надаље могло дограђивати али се није морало из основа преправљати. Основна подела на топониме изведене од антропонима и од апелатива (данас изражена терминима посесивна одн. дескриптивна назвања), идентификација главних творбених типова, компетентна етимолошка анализа на словенском плану, дужна пажња посвећена контактима са несловенским језицима – код Миклошича су присутни сви елементи који до данас остају угаони каменови те дисциплине. Први корак који је он начинио био је тако велики, добро усмерен и сигурно одмерен да је створио за оно доба најбоље могуће полазиште свим даљим истраживањима на том пољу; и колики год ту био допринос потонјих истраживача, опет остаје утисак да укупан даљи развој словенског именословља више фактографски допуњава и у појединостима дорађује² Миклошичево дело него што га суштински преображава.

1. Свеобухватно сагледавање и вредновање М.-евих радова на пољу словенске ономастике и њиховог утицаја од друге половине деветнаестог столећа кроз цео двадесети век све до наших дана било би труд вредан хвале, какав међутим својим обимом и сложеношћу далеко превазилази просторне и временске оквире наметнуте овоме раду. Његов фокус смо сузили, у три хода 1) на топономастику, 2) на историјску грађу, 3) на старосрпске изворе. Такво тематско усмерење проистекло је из наших властитих знања и интересовања, а оправдава се следећим аргументима.

1.1. Док је антропомастичка проблематика присутна само у првим двома расправама, **т о п о н о м а с т и ч к а** обједињује све четири, јер већ у првој М. обилно наводи топонимске потврде антропонима.

1.2. Наш је начелни у више наврата излаган и образлаган став да нема ваљаног топономастичког истраживања без ослонаца на **и с т о р и ј с к у г р а ђ у**.³ М. се на једном месту изјашњава да су савремене форме у највећем броју случајева⁴ довољно поуздано полазиште за ту-

² Рецимо, у оштријем разликовању између примарних и секундарних топонимских образовања.

³ Тај ослонац може бити непосредан или посредан: када за топонимију истраживаног подручја не располажемо довољно раним и поузданим историјским записима морамо је посматрати у светлу сазнања до којих се дошло другде где је дати предуслов био испуњен, јер само тако можемо избећи замке које пред нас постављају нерегуларна преобличења и преосмишљења топонима до којих у току времена веома често долази.

⁴ Као главни изузетак од тога правила истиче имена која се до данас нису очувала у словенским устима, већ су претрпела изобличења и преосмишљења у другом,

мачење словенских топонима јер се поредбеним путем долази до сазнања да су се они током столећа ретко мењали.⁵ Такво становиште мора се окарактерисати као одвећ оптимистично. Да је тако, може се показати на неколико М.-евих интерпретација топонима у којима је пошао од савремених ликова. Полазећи од својих увида, све примере смо узели из српске топонимије, а грађа из других језика пружила би их свакако још више. Лик *Виѿовница*⁶ М. II 22 сврстава међу изведенице од антропонимске основе *внт-* не знајући за први помен из 1382. у оснивачкој повељи манастира Дренче на *рѣцѣ вѣтелнице* (ЗС 764), који указује на изворно **Виѿълница*, река на којој има много воденичних *виѿлова*; могуће су и другачије интерпретације,⁷ али се деантропонимско постање чини искључено.⁸ У име рударског места у си. Србији *Мајданѿек* тек секундарно се умешао турцизам *мајдан* под који га М. IV 59 сврстава; из старијих домаћих (*цѣдени пѣк* у Врдничком поменику, ГСУД 42/1875: 138) и страних извора (турски пописи, старе карте), знамо да је оно изворно гласило **Мѣдѣни Пек* и односило се на реку на којој Мајданпек лежи, данашњи *Мали Пек*, око које се од давнина копала бакарна руда, те би му место било под одредницом **тѣдѣ* ‘бакар, бронза’.⁹ *Уѣљаре*

пре свега немачком језику, и која се сходно томе могу ваљано тумачити само на основу историјских записа ближих своје изворном лику.

⁵ Die von mir behandelten Ortsnamen haben regelmässig die ihnen gegenwärtig zukommende Form; die älteren Formen habe ich angeführt, so oft sie mit Sicherheit aufgestellt werden konnten. Ich glaube nicht, dass dadurch, dass in den meisten Fällen von den jetzigen Formen ausgegangen worden ist, der Sicherheit der Erklärung Abbruch geschehen sei, indem Vergleichen darthun, dass sich die slavischen Ortsnamen im Laufe von Jahrhunderten nur selten verändert haben (II 79). Овде није јасно да ли под „навођењем старијих облика” мисли на историјске потврде или на реконструкције, које местимице даје.

⁶ Црпен из РГСС где се наводи као име села и метоха истоименог манастира. Село и манастир названи су по реци на којој леже, притоци Млаве.

⁷ Уп. рус. дијал. *вѣтель*, *вѣтѣль* ‘врста риболовне мреже’ (СРНГ 4: 300–301). Запис у угарском извору из 1390. *castrum Vytiniche* (Диниѿ 1978: 89) не помаже реконструкцији изворног лика. У доцнијим српским записима преовлађује *Виѿеоница*: *вѣтѣоница* Пећки поменик (ГСУД 42: 128), *вѣдѣоница* пре 1619 (ЗН 1079°), *вѣдѣоница* 1661 (1575°), *вѣтѣоница* 1794 (3669°), ређе је *Виѿаоница*: *вѣтаоница* (Рач. пом. 38), *вѣтаоница* XVIII век (ЗН 9538°), стегнути ликови у Крушевачком и у Врдничком поменику *вѣтѣоница* одн. *вѣтѣоница* (ГСУД I.с.), погрешно записано или прочитано *вѣдѣоница* XVI–XVII век (ЗН 4325°).

⁸ Оно са творбене стране не би било вероватно ни ако бисмо пошли од савременог лика; српска топонимија не зна за образовања на *-овна* својствена руским женским очевствима (*Владимировна* и сл.).

⁹ Коју М. иначе нема. Сам хидроним *Пек* је супстратног порекла, од античког имена реке *Pincus*.

IV 1 s.v. *agħ* биће преосмишљено од средњовековног *Улјарје* ‘пчелари’.¹⁰ Лик *Брзоводе*¹¹ сврстан IV 115 под *voda* је од старијег *Брзоходе* забележеног у турском попису из 1467.¹² Стављено II 55 s.v. *ran-*, име села у београдској Колубари *Раниловић* је заправо од **Храниловићу*.¹³ *Румска* је М.-у једина топономастичка потврда придева *rumьskъ* ‘римски’ (IV 88), но на основу записа из XVI–XVIII века знамо да се то село у Поцерини изворно звало *Руйска*.¹⁴

1.2.1. Треба истаћи да се и иза наоко довољно раних историјских записа могу крити секундарни ликови. Топоним *Кујиново*, историјски посведочен у више варијаната: MS *цѣсто квпново* (MS 541), *въ градѣ квпннѣноѣ* (MS 540), *оу градоу коупннѣнкоу* (MS 543)¹⁵ у свима се наоко једнозначно изводи од фитонима *кујина*, те га М. тако и тумачи (IV 39 s.v. *kapina*). Но сви стерп. помени су са краја XV и почетка XVI века, из доба када је глас *y* на највећем делу српске језичке територије од етимолошки двозначног (< прасл. **и* или **ѡ*) постао трозначан након вршења промене *д > y*,¹⁶ а располажемо ранијим мађарским потврдама, *Kulpen* и сл., од краја XIV века, данас *Kölpény*, које казују да је име у време када

¹⁰ Села тога имена постоје на Косову, у горњем Ибру и горњем Лабу; РГСС их не бележи јер се ниједно од њих није налазило у границама ондашње Србије; М.-ев извор није нам познат. Косовске Угљаре бележи БХ као *оунарне*, лапске турски попис из 1455. као *Улјар(у)*, ибарске исти извор као *Улјарућ*. Подробније Лома 2012: 221.

¹¹ Није јасно одакле га је М. црпао, није из РГСС, јер се у њему то село (код Пожаревца) бележи као *Брзооде*. Варијанту *Брзоводе* има Вук, Даница 1827: 72, где му је извор харачки тефтер из 1822.

¹² Стојаковић 1987: 221 *Karye-i Gorne Brzohod*. Наоко од **bъrъzъ* и **xoditi*, али чешка паралела *Brzhody* указује на **goditi* у другом делу; уп. А. Лома, РЕСАВА 2004: 103, где се на основу тога поређења и још неких топонимских ликова (међу којима је заговушница из Равничке повеље (РП), неосновано стављена IV 28 s.v. *gumьno*) допушта спирализација *g > y* у средњовековном говору тог дела Поморавља.

¹³ Шабановић 1964: 84 чита *Храниловић*. РГСС бележи изворни множински лик патронимика *Раниловићу*. Име *Хранило* добро је посведочено у средњем веку код Срба (Грковић 1986: 188). Псл. **ranъ* није потврђено на српском терену као антропонимска основа. Савремена имена *Ранко*, *Ранисав* су од стерп. *Хранко*, *Хранислав*.

¹⁴ Први пут посведочено у турском попису из 1528, у аустријском извору из 1719. *Rubscka*, изведено од назива старог рудника *Сребрне рује*, подробно А. Лома, ОП 19–20/2009: 6.

¹⁵ РКС на који М. упућује има још из летописа град *коупнникъ*, *въ граде коупннкоу*; форме *kiripova* коју М. такође наводи нема тамо а, колико знамо, ни другде. в.

¹⁶ Ако у повељама које бележе овај топоним имамо ликове *дљжнн* (MS 540), *вљкашннъ* (MS 542), они не одражавају савремени изговор већ архаизирајуће придржавање црквенословенске правописне норме. У турским пописима суседних делова Србије је 1528. *Црвена Лабука* (читаће др Еме Миљковић), 1533. *Вукомирић(у)* (HANDLIĆ 1986: 181), 1548. *Вукодраж* (ХАНЦИЋ 1970: 172) итд.

су га Угри преузели од Словена гласило *Кдѣин* и да је заправо изведено од словенског назива за лабуда.¹⁷ Не поставља се само питање хронологије, него и изворности стерп. података којима се М. послужио. Неке стерп. повеље из којих је црпао сачуване су само у позним преписима (и прерадама) из XVII–XVIII века (нпр. Раваничка и Студеничка повеља), у којима су ликови топонима често гласовно подмлађени или преписивањем искварени, а има и савремених интерполација. Суфикс *-аць* у срп. топонимији препознаје III 95 у ликовима из РГСС *borač* и *sovač*, где је завршетак заправо *-ьць* (ген. *Борча, Совча*), премда за овај први располаже и историјским потврдама.¹⁸ Такво механичко преузимање новосрпских номинатива без провере основе уродило је *ibid.* и реконструкцијом суфикса *-ань* без довољног ослоња у грађи: срп. *krupanj, lozanj, mutanj, ostružanj, rtanj, vodanj* имају одреда непостојано *a* и представљају образовања на **-ьн'ь*, као и хрв. *javoranj*; од тамо наведених примера преостају срп. *vrbanj*, вероватно *Врбањ(е)*, *-ања* на Орјену, и малорус. *berezań*.

1.2.2. У другим случајевима стерп. потврде за које М. није знао поткрепљују његове интерпретације. У дилеми да ли се термин *осоје* своди на **отьсоје* како је то претпоставио М. (IV 70: **отъ + сој*) а доцније и Дуриданов (1963) или, што је са семантичке стране мање вероватно, на **обсоје*, како је то прихваћено у ЭССЯ 29: 251–253, доказну снагу има стерп. лик *отсонна стѣна* из средине XIII века, уп. Лома 2012: 165.

1.3. Да је М. ипак био свестан значаја домаће историјске грађе показује боље од ичега управо његов замашни захват у старосрпске изворе. Међу средњовековним словенски писаним изворима они остају до данас најиздашнији и за домаћи именослов и за топонимију, а за Миклошича су били практично једини те врсте.¹⁹ Чињеница да се

¹⁷ Прасл. **kьrlinъ* ‘лабуђи’, придев од **kьrlъ* > срп. дијал. *куј*, пољ. *kielr* ‘лабуд’, уп. пољ. топониме и хидрониме (називе река и језера) *Kielpin*, *-a*, *-o*, *-y*. Семантички се ово извођење поткрепљује чињеницом да се Купиново налази у јужном Срему усред Обедске баре, и данас једног од највећих станишта барских птица у овом делу Европе. Подробније А. Лома, ОП 13/1997: 17.

¹⁸ Али га чита погрешно, в. ниже 6.2.4!

¹⁹ Осим имена црпених из струс. летописа и два средњобугарска извора, повеље цара Јована Асена Дубровнику, коју је сам М. издао у MS 2–3, и Виргинске повеље цара Константина Тиха Асена, која бележи имена са тла данашње Македоније и јужне Србије. Уопште се његов захват карактерише недостатком руске и бугарске грађе, на шта и сам указује, пишући: „Der Mangel verlässlicher Quellen nöthigte mich von den bulgarischen Ortsnamen fast ganz abzusehen, und das gar zu sehr zerstreute Material für

у рад на ономастици упустио непосредно након што је 1858. издао *Monumenta Serbica* могла би одражавати узрочно-последичну везу између та два подухвата. Темељно упознавање старосрпске ономастичке грађе изгледа да му је дало подстицај за синтезу на општесловенском плану.

2. ИЗВОРИ И ЗАХВАТ У НИХ

2.1. Укупно у све четири расправе М. наводи 802 старосрпска топонима из разних извора.²⁰ Пише их, као и имена из других словенских језика, с малим почетним словом у латиничној транскрипцији, за чија правила в. овде 3.²¹

2.1.1. Главни извор старосрпске топономастичке грађе М.-у су за прву и другу расправу била управо његова *Monumenta Serbica* (MS), на која реферише са „mon.” (I) односно са „mon.-serb.” (II), наводећи често, али не и редовно, број споменика, а изузетно, за дуже текстове, и реда.²² У првој расправи, али само за антропонимију, М. је користио и друге старосрпске изворе: први том Пуцићеве збирке (1858 = Пуцић 1), Цетињски поменик у рукопису,²³ Венелинове²⁴ и Хилфердингове²⁵ исписе из других двају поменика. Известан број топонима придодат је из текстова

die Topographie des von den Grossrussen bewohnten Theiles Russlands erlaubte mir von den grossrussischen Ortsnamen nur ziemlich wenig aufzunehmen” (II 79).

²⁰ Ту су урачунати и неки бугарско-македонски ликови, двапут унети исти топоними (в. ниже 2.3.2) и за топониме погрешно узета имена друге врсте, в. ниже 2.3.3.

²¹ Овде смо задржали М.-ево писање имена са почетним малим словом (које доследно примењујемо и у стерп. грађама), али смо их ради боље читљивости пребацили у курзив.

²² У издању редови нису нумерисани.

²³ На увид му га је ставио Вук Караџић.

²⁴ Алфавитный список сербским народым личным именам, извлеченный из сербского помѣника хранящегося в букарестской митрополитской библиотецѣ, у: *Влахо-болгарскія грамоты*, собранныя Ю. Венелиным, Ст.-П. 1840, 350–359.

²⁵ Сербскія имена, записанныя въ помянникѣ Сопочанскаго монастыря. Сообщено А. Э. Гильфердингомъ, *Извѣстия императорской академии наук* VII 4 (1858–59), 325–330. Занимљиво је да Стојан Новаковић 1875 пише: „Хилфердинг у опису свога путовања кроз Босну и Стару Србију ... говори и наводи исписе из поменика Сопочанског ... Том приликом вели: ‘То је права богата збирка словенских имена, и кад их мало у ред доведем, то ћу их штампати на корист наших филолога’. Колико ми је познато, Хилфердинг ту намеру није извршио” (ГСУД 42: 1–2). За овај извор уп. и Љ. Стојановић, Спом. 3/1890: 176–177, Б. Тодић, Сопочански поменик, *Саопштења*, Републички завод за заштиту споменика културе, 34/2002: 279–294.

које је сабрао Шафарик у првом издању својих „Споменика старе јужно-словенске писмености” (PDPJS), углавном из одељка *Okázky občanského písemnictví*, на који М. упућује са „ok.”.²⁶

2.1.2. У другој – првој топономастичкој – расправи као извор се појављује и Даничићев речник (РКС), означен скраћеницом „serb.-dan.”. За ту прилику М. је ексцерпирео само први том (А–К),²⁷ узимајући одагле углавном оно чега нема у MS, која су му ту и даље превасходна референца.²⁸

2.1.3. Пишући трећу и четврту расправу М. узима РКС као свој основни извор, па посредством њега наводи и имена која је Даничић црпао из MS, у III без реферисања, у IV са натукницом „Danič.”. У вези с тим, мења и начела транскрипције, махом се поводећи за ликом који је Даничић правописно „нормализовао” у насловима својих одредница (в. ниже 3). Како је РКС у себе упио не само MS, него и старосрпску грађу из PDPJS, те обе Пуцићеве збирке, М. се нашао у zgodној прилици да се за један значајан сегмент свога захвата надаље гледа само у један извор. Ипак то није био случај, јер се у међувремену појавила Светоарханђелска хрисовуља,²⁹ коју је Даничић тек накнадно укључио у своје изворе,³⁰ а која је обиљем топономастичке грађе премашивала све дотад познате старосрпске споменике. Миклошич ју је делом сам ексцерпирео, а делом је податке из ње преузимао преко РКС.³¹ Рекло би

²⁶ Међу њима најбројнија су имена из летописа (Карловачки родослов), понеко има и из другог извора, нпр. *Dědino osoje* I 274 из Виргинске повеље (која као средњобугарски споменик није нашла место у MS). М. је захватао и у друге делове Шафарикове збирке, као што су Немањина житија од Стефана Првовенчаног и од Св. Саве на која упућује са „sim. I, II”; из овог другог црпен је топоним *Držkovina* I 273.

²⁷ Прва два тома изашла 1863, трећи 1864; М. на крају своје расправе, прихваћене за штампу 2. јуна 1864, датује РКС том годином, што би значило да је у том тренутку имао већ сва три тома.

²⁸ Изузетно за поједина имена потврђена у MS око чијег је облика имао недоумице даје и друге потврде по РКС, наводећи га као „Daničić Rječnik” уз назнаку тома (I) и стране: II 33 (*děčani*), 34 (*žiča*).

²⁹ Издао ју је најпре Јанко Шафарик у ГСУД 15, а три године касније, мање добро, и Панта Срећковић (*Синан-џаџа*, Београд 1865). Данас се наше познавање тога споменика, несталог у току Првог светског рата, заснива на Шафариковом издању (овде: АХ).

³⁰ Уп. у предговору РКС (1, стр. viii): „Како је ова књига [ГСУД 15] изашла овијех дана, за то су из овога хрисовуља могле ући у рјечник само ријечи које иду послје испадати, а остале ћу додати послје”.

³¹ Упућујући на овај извор, који скраћује као „Chrys.-duš.”, М. у неколико наврата наводи бројке које не одговарају нумерацијама ни у Шафариковом ни у Срећковићевом издању: *rěčani* 17, *stružьkyj potokъ* 18, *bělopolьskьj putь* 38, *strumica* 42, *cěline* 43.

се да му је и понегде где реферише непосредно на АХ извор био РКС.³² Изузетно се за *garani* IV 20 као извор наводе и РКС и АХ, премда је одредница *гарани* у РКС 3: 575 заснована само на потврди из АХ 304. Двоструко реферисање има смисла за *rêčani* IV 86; навевши као извор РКС 3: 70 s.v. рѣчани са две потврде насловног лика у номинативу из АХ 277 и 280 и једном у дативу рѣчамъ мѣгѣ ib. 278, М. примећује „davon plur. dat. rêčamъ” и упућује непосредно на АХ 17.³³

2.2. М.-ева ексцерпција старосрпске топономастичке грађе је замашна, али не и тотална.

2.2.1. Захват у РКС, колико год био широк, није исцрпан. На пример, од три оронима која даје РКС 1: 406 s.v. нлиниъ – сва три црпена из MS – узет је само *ilijinъ vrъhъ* IV 118, али не и нлинина глава и нлинно брѣдо.³⁴ Наводи IV 32 из ДХ *iglareвъ studenъсь*, али не и универбизован лик **iglarevo* са исте стране сопственог издања (одъ нгларѣва MS 93), сачуван до данас на терену. Уз *žrъnovъ* IV 123 не помиње варијанту жрѣнованъ, иако је РКС даје у истој одредници (жрѣновъ 1: 342). Има само савремени топоним *sirča* II 64 из РГСС, а не и његов средњовековни помен сѣрѣа из Жичке повеље (MS 11).³⁵

2.2.2. М.-ев захват у АХ је селективнији. Нпр. од 33 (микро)топонима посведочена на стр. 274 Шафарикова издања М. наводи – посредством РКС – шест: гвоздъ (*gvozď* IV 29,) лѹтовница (*ljutovica* III 94, IV 55) лѹтоглави (*ljutoglavi* IV 55) прѣслопъ (стоуден'ць) (*prêslopy* IV 81), сръбнице (*srъbice* IV 97), стоуденница (*studenica* IV 101).³⁶ Није, из тог насумце одабраног сегмента повеље, узео 27 имена: алытоунница, боусино, калмавница, келниа стѣна, водн'кы потокъ, двѣ врьбѣ, долни ками, дрнмъ, дрѣвѣна црквѣ, доуп'на роуднина, нгрнице, кроушникъ, крѣна ѣла, левниша, лисити долъ, нелышлие, нерѣзъ, обръшь, ограженни стоуден'ць, палегринново селнице, пираны, посоугиѣ, прѣсед'ль, рѣжана, сини ками, гаворокал

³² То свакако није случај тамо где М. не наводи номинатив већ кос падеж посведочен у повељи, нпр. *po vrъhu jerebinja* IV 37 (АХ 296); у РКС 3: 526 наслов одреднице је крѣбникъ са истом потврдом из АХ; ту реконструисани лик средњег рода накнадно је потврђен у БХ: крѣбникъ 40v.

³³ В. нап. 31. За проблем етника на *-јане / -јани* уп. доле 4.1.2.

³⁴ Како се старосрпске потврде присвојног придева *Илијин* поред ових своде само на четири Илијине цркве и на Илијин дан, готово је сигурно да су и сва три оронима мотивисана хагионимом и да одражавају култ Пророка Илије као супституције словенског громовника Перуна, коме су бивали посвећени врхови брда. Уп. Лома 2012: 93.

³⁵ Ту идентификацију даје Даничић РКС 3: 268, но М. није користио за своју другу расправу трећи том Даничићева речника.

³⁶ У РКС се само одреднице лѹтовница (погрешан лик, в. ниже 5.3.3) и сръбнице заснивају искључиво на потврдама из АХ.

полина, њглед'ница. Са њедышак и посоугк М. би II 46 и 64 добио тамо недостајуће стерп. потврде за антропонимске основе џылс- одн. сџд-, али, како је горе већ речено, он за своју расправу о топонимима антропонимске основе није ексцерпирео ни АХ ни други том РКС у којем су се оба та имена нашла.³⁷ У њглед'ница није препознао рефлекс фитонима *jagneđь* (IV 34).

2.2.3. Од 1874, када је изашла последња М.-ева топономастичка расправа, корпус стерп. топономастичке грађе значајно се увећао проналажењем и издавањем нових извора. Поменимо само ЖКА, које је Даничић издао тек након завршетка свога речника, ДХ II и III, знатно богатије таквом грађом од ДХ I коју су М. и Даничић имали пред собом, а особито БХ, издату тек 1890, одакле смо за своју књигу (Јома 2012) ексцерпирали 651 (микро)топоним и топографски апелатив, што није много мање од укупног броја стерп. топонима обрађених од стране М.-а. Додајмо и да се корпус средњовековних потврда шири грађом из раног доба турске власти коју нам предају манастирски поменици, али – упркос непрецизностима арапског писма и одатле проистичућим тешкоћама читања – и турски пописи који су се, бар у прво време, делимично ослањали на старосрпске правне документе.

2.3. Да у М.-евом широком захвату има појединих пропуста и омашки могло се очекивати.

2.3.1. У неколиким случајевима запазили смо упућивање на MS за податак заправо црпен из РКС (*braševo, bratišinići*³⁸ II 18) или из РГСС (*vitkovac* II 22),³⁹ и обратно, реферисање на РКС за имена којих тамо нема (*topla* IV 107,⁴⁰ *vysoka* IV 118,⁴¹ *zagora* IV 24,⁴² *mokro polje* IV 62,

³⁷ Оно прво под насловом њедышль, где је номинатив реконструисан из потврде у генитиву у АХ I с. џть њедышла (2: 143); да је топоним у ствари био средњег рода, сведочи доцније објављена Призренска повеља Дечанског.

³⁸ Податак је из Суботићевог издања Врдничког преписа РП (Врд.), где стоји братишнинци, што је Даничић поправио, исправно, јер у истом препису доцнији издавачи читају братишнинци, а тако је и у Болоњском (Бол.), братишнинци се чита само у најмлађем, Раваничком (Рав.), уп. Младеновић 2003: 54, 94, 112, 124. Реалност лика на -инци потврђује данашњи рефлекс, са синкопом и сингуларизацијом, *Брачинац*.

³⁹ Једино слично што има у MS је *витахово* (11). Вероватно је ту пред собом М. имао своју ранију расправу I 22, где наводи *vitkovac* без назнаке да је старосрпски, свакако из РГСС, па одмах након њега „*vitahovo* топ.“.

⁴⁰ Можда из PDPJS 95 на *топлѣ стоудьноу* (повеља Дечанског о разграничењу хиландарског метоха и Косорића), вероватно копулативна сложеница *Тойлисѣудна* (М. Пешикан, ОП 7/1986: 59).

⁴¹ Уп. ЗН 250° (1: 81) *подкрылѣи горы високаа*, но М. за тај запис није знао.

⁴² Можда грешком уместо *загорне* 1: 353.

vľčevičъ virъ IV 115). Погрешно је упућивање на АХ за *kovačev laz* IV 52; тачна референца је MS 83° подь ковачевъ лазъ (94), дата у II 37. Неке ликове М. означава само са „serb.” без назнаке извора, а очито су старосрпски: *bobovič* II 3 могао је узети и из MS (184, 282 итд.) и из РКС (I: 52), на који у IV 4, где пише *bobovъсь* (в. ниже 3) и реферише. *prizrĕn* I 297 је свакако из MS (6 оу прizrĕнѣ итд.), *htetovo* I 324, II 68 изведено је од придева хтѣтовъськин PDPJS 55 према савременом лику *tetovo*.⁴³ За *grunovъ dĕľъ* IV 16 извор нам је остао непознат, вероватно *gorunovъ*.

2.3.2. Поједини топоними бивају код М.-а „удвојени”, на овај или онај начин. Он IV 92 наводи *sĕnica* и *sĕnice* као два различита имена преузимајући их из РКС (3: 266), где Даничић није схватио да је у питању један исти топоним (првобитни хидроним) плурализован у називу жупе, мада је пример за то имао у Моравица / Моравице (2: 89).⁴⁴ Множина *grebišta* и једнина *grebište* IV 27 s.v. *grebъ* засноване су на двома одредницама у РКС 3: 580 гревншта са потврдом у АХ 300 мегѣ гревнштедѣ и гревнште са потврдом на гревнице ib. 301; по свој прилици ради се о једном истом топониму, светоарханђелској планини јужно од Опоља, чији лик је варирао између n.sg. и n.pl. (М. Пешикан, ОП 7/1986: 24).⁴⁵ Топоним *gorčani* II 4 из MS 415, 417 поново је унео у (од стране Даничића неосновано поправљеном, в. ниже 5.2) лику *goričani* IV 24. Извор за *plav* See und Stadt IV 75 му је Вук, али М. упоредо наводи његову старосрпску потврду (чији номинатив погрешно реконструише као *plava*, в. ниже 4.2.1), не увиђајући да је посредни исто име.

2.3.3. Има код М. стсрп. топонима који то нису, него друге врсте имена односно речи: *glavina* IV 21 и *glušъсь* IV 22, оба црпена из АХ, заправо су лична имена (надимци),⁴⁶ *tvrdĕništi* II 64 из MS 32 – патро-

⁴³ Који се I 324 упоредо наводи; тако и РКС 3: 436 s.v. хтѣтово. Слично *gostivar* II 28 са стсрп. потврдом у гостиваръськин PDPJS l.c.; да је М. знао и тај топоним у његовом савременом лику сведочи напомена уз чеш. топоним *hostivař* I 265 „vgl. *gostivar* srb.”.

⁴⁴ М. IV 63 даје само *moravica*.

⁴⁵ Начелно би се однос *Гребишѣм* dat. : *Гребишѣ* асс. могао тумачити номинативом **Гребишѣи* m.pl., будући да на том терену имамо других примера за патронимско **-it'i > -ициѣи*, уп. у Босни село *Гребићи*, но друга и трећа Дечанска хрисовуља потврђују у истом крају (доње Подримље) топографски назив *Гребишѣа* n. pl.: (Пешикан l.c.), а међници до стаља гревнога MS 122, на гревни кама АХ 280 указују на постојање речи *ѡреб* ‘гроб’ у тамошњем говору.

⁴⁶ АХ 297 главина, унето у РКС 3: 576; АХ 272 (петръ) глаушѣць 272, што РКС нема; уп. Грковић 1986: 63. У првом случају могла би бити са неке фише погрешно прочитана *главица (АХ 277: осоугѣ главце, РКС не бележи), али с обзиром на други из истог извора, најпре и ту лично име погрешно схваћено као топоним.

нимик, *židilьць*⁴⁷ IV 123 из РКС 1: 337 а тамо из MS 197 – етник.⁴⁸ Аpellативи узети из стерп. извора без топономастичких потврда су *pъsarъ* IV 84 (РКС 2: 515),⁴⁹ *magjurьць* IV 59 (РКС 2: 55), *popovijani* II 5 (PDPJS 24, 26);⁵⁰ *sokolьnikъ* IV 96 s.v. *sokolъ* са упућивањем на РКС, где таквог облика нема, вероватно је погрешно исписан и схваћен стерп. назив за категорију зависних људи сокаљникъ (РКС 3: 136–137). И за *črьnica* IV 14 M. упућује на РКС, који међутим 3: 473 реч чрњица бележи само у аpellативним значењима ‘монахиња’ и ‘(црни) дуд’. За *črьnilo* в. доле 3.8.

3. ПРЕДАЈА ГЛАСОВНОГ ЛИКА

Како је то већ горе речено а досад и са довољно примера илустровано, старосрпску грађу M. транскрибује латиницом. У односу на данас уобичајена правила транскрипције, разлике су следеће: M. пише *ě* за *ě*, *q* за *q*, у I–II *ĭ* за *ь*, *ŷ* за *ъ*, док у III–IV прелази на употребу ћирилских полугласника. Транскрибујући стерп. имена M. се колеба између предатог лика, његовог претпостављеног изговора и црквенословенске правописне норме. То колебање је присутно већ у првим двома расправама,⁵¹ но може се рећи да је у њима M.-у било ближе начело верне предаје изворног податка или његовог уподобљења старосрпској фонетици, да би се онда, у III–IV, увелико приклонио црквенословенској конвенцији. То чини под утицајем РКС којим се за те две расправе обилато користио (в. горе 2.1.3), а где је Даничић спровео правило према којему стерп. речи, дате у потврдама онако како стоји у извору, у насловима одредница бивају уподобљене српскословенској норми, при чему се одступања првенствено тичу реституције јерија и слабих полугласа. Миклошич најчешће преписује Даничићеве насловне ликове на марећи за оне у потврдама, чак и ако су ове из његових MS. Промена у M.-евом приступу између I–II и III–IV може се илустровати различитим писањем топонима посведоченог у MS 439 као *кнѣваць*, од *kijevis* II 3 (не пише завршни слаби полуглас, који је само графичка конвенција, али рести-

⁴⁷ Вероватно треба читати *Жидильць*, в. ниже 3.5.

⁴⁸ Т.ј. „на виноград Дионисија из Жидиља”, исправно већ Даничић s.v.

⁴⁹ Уп. *Ифсар* име селу код Чајничка < **Псари*.

⁵⁰ Потврде су из средњобугарске повеље Константина Тиха Асена Св. Ђорђу Скопском; треба читати *йойовјани* (уп. ниже 3.5) и схватити као правни термин ‘људи подложни манастиру’; у Милутиновој повељи истом манастиру на неколико места среће се стерп. лик *йойовљани* (ЗСПП 92°, 125, 174, 181, 184, 207).

⁵¹ В. ниже 3.1.

туише претходни јаки, који је у извору већ озвучен), преко *kijevac* П 40, како је име 1446. кад је забележено и звучало, до *кујевъсь* III 51, што је преписан Даничићев наслов *кнѣвъць* „нормализован” из потврде кнѣваць, са задржаним завршним slabим полугласом и реституисаним јаким *ь* у суфиксалном и *ы* у коренском слогу.⁵² У даљем ћемо се укратко осврнути на неке детаље М.-еве транскрипције.

3.1. Транскрибовање и реституисање slabих полугласника среће се већ у I–II,⁵³ али, под утицајем РКС, постаје правило у III–IV. Поред изведеница на *-ъсь*, *-ъси* та појава је особито честа код придева на *-ьнъ* и њихових поименичења на *-ица*, *-икъ*: *копривъна* IV 43 према РКС 1: 476 *копривъна* за потврде *противъ* *копривнон*, на *копривнъ*, *отъ* *копривнъ* (MS 197), *козъникъ* IV 46 према РКС 1: 462 *козъникъ* за потврду *оус* *козникъ* (MS 61). Редовно *-ь* бива реституисано и у префиксу **подъ*, нпр. *подъгора* IV 24 према РКС 2: 336 *подъгора* за *подгора* (MS 234). Ипак М. пише *лѣсковъсь* IV 54 не поводећи се за Даничићем, који узима за наслов *лѣськовъць* (РКС 2: 30) на основу облика какав је одиста више пута посведочен у MS (18, 114 bis), али се мора сматрати хиперкоректним у светлу укупне словенске евиденције, која говори за прасл. **lěska* (ЭССЯ 14: 239–241) а не ***lěська*. За *drěnok* IV 18, РКС 1: 314 *дрѣнокъ* из MS 63, ни М. ни Даничић нису схватили да је посреди источнојужнословенски одраз прасл. **dernькъ*, који је према њиховим правилима транскрипције требало нормализовати у **дрѣнькъ*.⁵⁴

3.1.1. Старосрпски је имао вокалско *ѣ*, *ѣ*, писано по старословенском обрасцу *ѣ*, *ѣ*. У I–II М. га транскрибује са *r*, *l*, дакле на савремени начин, нпр. *brskovo* II 18 за *врѣсково* MS 16 итд.,⁵⁵ док у III–IV у складу са

⁵² Донекле се овакво Даничићево поступање може оправдати чињеницом да су се јаки полугласи чували као такви до пред крај средњег века на већем делу старосрпског језичког простора, а да је на њему јери такође до у XIV век чувао своју посебност у односу на *и* у знатном броју позиција. Ово последње сазнање, засновано пре свега на сведочанству БХ (уп. Лома 2012: 291–293), не може се, међутим, применити на наведени случај, јер се иза гутурала *ы* делабијализовало вероватно још пре почетка старосрпске писмености.

⁵³ Нпр. *лѣпѣтиновѣци* (MS 96) I 285 транскрибује како је написано: *lěpčinovčci* (истицање масним слогом је наше), а II 42 како се стварно изговарало: *lěpčinovci*; I 301 чак реституише извором непосредочен слаби полуглас у *pribinovčci* за *привиновѣцѣ* асс. пл. (MS 439), док II 51 пише *pribinovci*, што је истовремено предати и реалан говорни лик. Но и за I правило је неписање slabог *ь*, нпр. *goražda vīs* I 265, II 27 за *горажда* *вьсь* (MS 11).

⁵⁴ Потврда је са македонског терена, у истом поседу и *врѣстокъ* (MS l.c.).

⁵⁵ Правилно изведено од антропоимске основе **bъrz-* (код М.-а *врѣз-*) заједно са чеш. *Brskov*. За транскрипцију *стерп*. вокалског *л* у овој расправи једини пример пружају

Даничићевим српскословенским графијама пише *rb*, *lb*, чак и у случајевима када извор показује средњобугарски или рускословенски фонетизам, као *črbnoměнь* IV 14 према *чрьномень* РКС 3: 474 за *блнзь чьрномена* (PDPJS 61), *grьblь* IV 28 према *грьбль* РКС 1: 239 за *гьрбаль* (MS 151).⁵⁶ Биће стога омашка, а не повратак старом правилу, *trgovište* IV 109 према *трьговнште* РКС 3: 311 за *трьговице* (ГСУД 10: 272, 11: 176, PDPJS 77).

3.1.2. Правописно су погрешни ликови *hrasъno* IV 32, *lěšъnica* IV 54, у којима полугласнику није место јер су у питању гласовне групе упрошћене по његовом испадању; у првом случају преузет је наслов одреднице у РКС 3: 428 *храсно*, где Даничић изузетно даје предати лик (на *храснѣ* Пуцић 1: 135) али s.v. напомиње: „мислим да би требало *храстъно*“;⁵⁷ док је у другом случају М.-ев извор пре Даничићева одредница *лѣшъница* РКС 2: 33 са потврдама в *лишницн* MS 234, Пуцић 2: 44 него ли *лѣштъница* 2: 32 са потврдом в *лѣшъницн* ГСУД 11: 135.

3.2. Отклон од изворног сведочанства у предаји јерија могу илустровати дублетне граfiје за *висотани* MS 234, *ривнѣ* MS 439, у П 4 *visočani*, 8 *ribiči*, али у IV 118 *vusočani*, 89 *rybiči*⁵⁸ према насловима одредница из РКС *висотани* 1: 194,⁵⁹ *ривнѣ* 3: 68.

3.3. Јат је у старосрпском увелико чувао своју посебност, па иза писања *ѣ* по правилу стоји језичка реалност. М. га доследно транскрибује са *ê*, а записе са већ извршеном екавском или икавском заменом јата враћа у изворни лик, и у томе следећи Даничића *črěšnjeвьсь* IV 14 према РКС 3: 477 *чрьшнѣвьць* за *чришневаць* MS 439, *trьstěno* IV 110 према РКС 3: 318 *трьстѣно* за *трьстено* MS 234, 439, *želěznьсь* IV 123 према РКС 1: 333 *желѣзънъць* за *железънъць* ГСУД 11: 161. Кад новосрпско *Семеѣиеш* из РГСС пише П 63 *semetěš* то је антиципацијом према чеш. *semitěšice* које непосредно следи. Обратан случај је *cerova* IV 12 према РКС 3: 448 *цѣрова* за *цѣрока* MS 197. Омашкама треба сматрати екавске ликове *levoč* I 285,

лична имена на *vlk-* у I, изузетно *vlkota* П 22 означено само као „serb.“, али црпено очито из старосрпског извора (вероватно MS 176).

⁵⁶ За етимологију уп. доле 8.2.

⁵⁷ Он има l.c. s.v. *hvrastъ* и *hrastъno brьdo* преузето посредством РКС из АХ (под *храстъно брьдо* 287).

⁵⁸ s.v. *rybištъ* ‘piscator’, где ставља још слн. *ribiči* Fischern Knt., *ribče* Fischern Krein, *ribiči* Негс. Српски топоними заправо представљају патронимике на **-it’i*, а слн. *Ribiči*, са пуном аналогијом у стерп. имену села *ривчнн* ЖП (MS 11), које М. овде не наводи, своди се на помен *agentis *rybičъ*.

⁵⁹ За тај лик Даничић осим оне из MS има још једну потврду, али такође са *ви-*: в *висотаѣ* (П. 2: 89).

stenice IV 99 према *лѣвочъ* MS 13, *стѣннице* РКС 3: 193, и у извору (АХ 278) *стѣннице*, *отъ стѣнницъ*,⁶⁰ као и јекавски *bjeljevo* II 19 за *бѣлѣво* РКС 1: 100. Србуг. *а* транскрибовано је као *е* у *preslav* II 58 за *до (п)рѣслав(а)* MS 3.⁶¹

3.4. Српском је, за разлику од бугарског и македонског, анлаут *е-* стран и ограничен на рецентне позајмљенице; стога тамо где се пише почетно *е-* са доста вероватноће можемо претпоставити гласовну вредност *је-*, али ипак уз одређен опрез. М. се ту изгледа колебао; *ѣловнкъ* из АХ (301) даје IV 36 као *jelovikъ* према РКС 3: 519, где је само на основу тог примера у наслов одреднице стављено *ѣловнкъ*, али има *elhovъсь* IV 68 директно транскрибовано из *съ ... ѣловѣць* АХ 285.⁶²

3.5. Новосрпски ликови прасл. изведеница на **-ѣје* и придева на **-ѣѣ* *ѣодѣрађе*, *Забрђе*, *Ливађе*, *Заблађе*, *Врађе*, *Срњак* сведоче да су у старосрпском на тим местима биле групе сугласник + *ј*, које су након средњег века у већини случајева претрпеле ново јотовање: *стерп. ѣодѣрадје*, *Забрдје*, *Ливадје*, *Заблаѣје*, *Вранје*, *Срнјак*. У старој српској писмености оне се предају према староцрквенословенском узусу који одражава српскоме стран развој **-ѣј-* > **-ѣј-*; разлог томе није био само придржавање књижевне норме већ и потреба за дистинкцијом према *на*, *нѣ*, *ню*, *ла*, *лѣ*, *лю* = *ња*, *ње*, *њу*, *ља*, *ље*, *љу*, уп. 3.6. Даничић, а за њим М. записе са том правописном цртом механички транскрибују у ликове који не одражавају стварни изговор: *подѣградѣ* IV 25 = *подѣграднѣ* РКС 2: 337, *заврѣдѣ* IV 8 = *заврѣднѣ* РКС 1: 351, *ливадѣ* IV 56 = *ливаднѣ* РКС 2: 11, *завлатѣ* IV 3 = *завлатнѣ* РКС 1: 350, *вранија стѣна* IV 116 = *враниа стѣна* РКС 1: 155, *срѣнѣјакъ* IV 97 = (*на*) *срѣнѣјакъ* (АХ 295).⁶³ Овамо спадају и *улијари* II 8, IV 112,⁶⁴ *стерп. Улјару*, од прасл. **ulъjъ* ‘кошница’.⁶⁵ Име села из РП *ѣидилѣ* IV 123, транскрибовано тако по наслову у РКС 1: 337 *ѣидилнѣ* у потврди гласи *ѣидилѣ* MS 196, а из поређења са другим изда-

⁶⁰ Вероватно штампарска грешка, с обзиром да је стављено под одредницу *stѣna*.

⁶¹ Етимолошки **Pręjeslav* < **Peręeslavl'ъ*, Злимов 1973: 143–144.

⁶² РКС нема ову потврду, већ 3: 520 s.v. *ѣлѣвѣць* млађи лик из Врдничког преписа Раваничке повеље *ѣловѣць* по MS 197, који М. није узео.

⁶³ Занимљиво је то што М. даје само потврду из АХ, док РКС 3: 155 поред *ње* има и (*на*) *срѣнѣјакъ* из MS 198, са већ извршеним новим јотовањем (реч је о препису с краја XVII века). Уп. горе 2.1.3.

⁶⁴ На првом месту М. реферише на MS 216° *ѣланѣрѣхъ* (228), на другом – на РКС *оуланѣрѣ* (3: 365 по MS I.c.).

⁶⁵ На старосрпском простору често топографско назвање ‘Пчелари’, уп. дан. *Уљари* код Бијелог Поља, у неколико других случајева преосмишљено у *Уљѣари* / *Уљѣаре* (в. горе 1.2). Нема везе са савременим *уљар* < лат. *olearius*. Уп. Лома 2012: 221.

њима и преписима проистиче изворни стсрп. лик *Жидиље*,⁶⁶ какав је и етимолошки вероватнији.⁶⁷

3.5.1. Стсрп. -нн стоји за [ji] или [i:], -ын – за [y:] или [i:], стога су нереалне транскрипције *kozij hrъbъть* IV 46 према кознн РКС 1: 461 уместо **kozji* (тако и данас, дијал. *кођи*) за коњ кознига хръбъта (MS 95), *novuj* IV 66 према новын РКС 2: 171–172 уместо **novi* (или **novī*) за градъ новн MS 378, подъ новн Пуциѣ 1: 11.

3.6. У старосрпској писмености није доследно спроведена дистинкција између *н* и *њ* и *л* и *љ*, већ се испред *ь* и *и* може читати и једно и друго, а тачна транскрипција таквих облика изводи се из савременог лика, нпр. *вранина*, данас *Врањина* и/ли етимологије речи, нпр. *нвнцѣ* очито деминутив од *њива*. Та непрецизност графије углавном не затамњује етимолошку основу имена, али може учинити двосмисленим његово образовање, нпр. *козьль* се може читати *Козьл* што би био неизведен лик зоонима '(диво)јарац', али и *Козьль*, што би био придев одатле, лик који се пре очекује у топонимији и уосталом одражен у данашњем *Кожель*. М. у својој латиничној транскрипцији има начина да напише *-lj*, *-nj* и *lji*, *nji*, али се не удубљује у тај проблем већ механички транспонује Даничићеве наслове у непалаталне ликове *vranina* IV 116, *nivice* IV 65, *kozъль* IV 46 који су у датим случајевима погрешни. Уп. и *grъbъль* место *grъbъljъ* 3.1.1. Вероватно је и звиздали РКС 1: 372 уместо *zvizdali* IV 122 требало прочитати са *-lji*, како то чини М. Пешикан, ОП 2/1981: 48. Име села из РП *џарънь* MS 196 транскрибовано као *jarun* I 329 пре је, према Младеновић 2003: 69, гласило *Јаруњ*, с обзиром на свој одраз у савременом имену потока *Јаруль / Јеруль*; читање са *-њ* је и творбено вероватније (*ј*-посесив).

3.6.1. У позицијама пред *а*, *е*, *у* стсрп. је бележио *љ*, *њ* спојевима *л*, *н* са прејетованим одговарајућим самогласницима.⁶⁸ У неким записима се мора допустити палаталност упркос изостанку прејотације (но никако не у *лоутовца*, в. ниже). Загонетан је случај имена села из РП

⁶⁶ У Врдничком препису, који је М. користио за своје издање, Суботић, СЛ 1847/4: 47 и Младеновић 2003: 52₁₀ читају *жднак*, тако је и у Болоњском id. 52₁₀, у најпознијем, Раваничком, *ждная* id. 110₂₉.

⁶⁷ По свој прилици *ј*-посесив **Zidil-je*, уп. струс. лична имена *Жидило* XIII–XIV в., *Жидислав* 1252 (Тупиков 149), презимена *Жидимирич*, *Жидиславич* (id. 547–548). Савремени лик *Жидиље* не може пресудити, јер би и изведеница на *-џе* стсрп. **Жидилје* данас тако гласила.

⁶⁸ Тако је бар било у уређеном рашком правопису, док у старијем рашком писање варира између *ла* и *ла* за *ља* итд.

jablani које М. IV 33 има из РКС 3: 494 *ѡблани* а Даничић из MS 199 где је прочитано *ѡбланы* (199); Младеновић 2003 у истом препису (Врд.) чита *ѡбланы* (53₃₁), а такође у Рав. *ѡбланы* (111₉₉),⁶⁹ што би указивало на лик **Јабљани*.⁷⁰ Слична дилема је код читања међника из исте повеље *smilača* I 312, где је извор на *снмлат* MS 199. Младеновић 2003: 53₃₃, 93₁₀₀ потврђује такво читање за Врд. и Бол., али је у Рав. на *снмлат* id. 111₁₀₆, што би могао бити изворни лик (*Смиљача*).

3.7. Пред сличне проблеме читања и транскрипције као *л*, *љ* ставља нас стерп. предаја гласова *ћ* и *ђ*, који су тек у позније доба почели бити бележени посебним знаковима стерп. *ќ*, *ѡ*, а у већини стерп. извора које је М. посредно или непосредно користио предавани су са *к*, *г*, једнозначно у спојевима *ка*, *га*, *ке*, *ге*, *кю*, *гю*, док се испред *ь* и *н* може читати и *к* и *ћ*, и *ѡ* и *ђ*. Даничић у насловима одредница РКС транскрибује ове гласове са *ќ*, *ѡ*, а М. са *ѡ*, *дј*.⁷¹ Ишчитавајући I 285 из потврда у MS 93, 97 *люболнкедъ*, *оу* *люболнкнхъ* лик патронимика *ljubolici* осећа се побуђеним да наведе и дословну транслитерацију *ljuboliki*. Погрешно је читање *ruginici* I 308 место **rudjinici* *Пуђинци*⁷² и сврставање тог топонима под антропонимску основу *ragŭ* ‘*ludibrium*’, јер се он изводи од стерп. личног имена *Пуђа*, писаног једнозначно *роуга* (Грковић 1986: 167). Име села из Милутинове повеље Хиландару *бѣлнчнцн* MS 58 верно предаје II 20 као *bēličiči* док га I 253 „посрбљује” у *bēličiči*, видећи ту очито патронимик на *-it’i* > стерп. *-uhi* са старословенским фонетизмом; међутим, у ранијој даровници Првовенчаног истом манастиру исто село наводи се као *бѣлнчнца съ горнннн враникн*, па ће у потврди из MS с обзиром на њен контекст *ѡкон враникн*, *бѣлнчнцн* посреди бити номинатив двојине изведенице на **-išče*.⁷³ За једну дилему око инструментала множине на *-нкн* в. доле 7.1.1.

⁶⁹ У Бол. тај топоним је изостављен! Бележи га и турски попис 1467, где Стојковић 1987: 163 чита *karye-i-yablanye* = *Јаблање*; данас не постоји.

⁷⁰ Занимљиво је да према лику *jablano* из оснивачке повеље Цетињског манастира IV 33 = *ѡблано* РКС 3: 495 по MS на *ѡблано* (532), тако и Шекуларац 1987: 205, у нешто познијој повељи из 1495. стоји на *ѡбланоцъ* (id. 238).

⁷¹ Једном са *гј* за *ђ*: IV 59 *тагјирсь* (в. горе 2.3.3). Могло би се помишљати да је то због грчког порекла речи (*μάγειρος*), али за *мађерци* од гр. *μάγειρος* он пише *тадјерсь* IV 59 упућујући на РКС (*маѡерци* 2: 54, из АХ 278 *маѡерци*).

⁷² Поред потврде на коју М. реферише село *роугннцн* MS 144, ту има и село *рвгннцн* 191, данас срп. *Руђинци*, мак. *Руѓинце* код Куманова.

⁷³ „Меморативна” изведеница од **Бѣлица*, слично као што се суседни топоним *Вранићи* данас чува у лику *Вранћѡвициѡ* (М. Пешикан, ОП 2/1981: 45)?

3.8. Од других ситнијих колебања у М.-евој транскрипцији стерп. гласова забележили смо једном *ch* за *χ* (по правилу је *h*) у *archiljevica* П 12 из MS 143 архлијевца.⁷⁴

4. ПРЕДАЈА ТВОРБЕНОГ ЛИКА

Као и другу грађу, и стерп. топониме М. по правилу⁷⁵ даје у н о м и н а т и в у, који у многим случајевима није посведочен, што значи да га је ваљало реконструисати из других падежа. Тај је посао у I и II обавио сам, а у III и IV углавном преузима Даничићеве наслове одредница из РКС.

4.1. У два случаја где род топонима у потврдама варира па Даничић даје две варијанте номинатива, М.-ев избор је пао на ону која се чини секундарном. Један је *vyšesava* IV 118 по РКС 1: 195 *вышесава* са потврдом из летописа прили ... *вышесавау градь* (PDPJS 79). Но Даничић даје и алтернативну одредницу *вышесаъ* с обзиром на потврду из ГСУД 10: 274 *вышесаъ*, а тај лик мушкога рода потврђују други доцније објављени записи: ЗН 250° *въ градоу вышесаъ* из 1428, 5193° = 9968° *вы[ше]славъ* из 1437.⁷⁶ За стари град на месту данашње Ћуприје М. има лик средњег рода *равъно* IV 85 заснован на летописној потврди *равно* (PDPJS 69), док Даничић у РКС 3: 5–6 са *равъно* упућује на *равънын* код Стефана Првовенчаног (*градь равънын* PDPJS 8), што ће бити изворни лик.⁷⁷

4.1.1. За дилему да ли је ном./асс. sg. на -лъ, -нь од *о-*, *јо-* или *і-*основе и одатле проистекле нетачне транскрипције као *kozъlъ*, *grъblъ*, *jarun* уп. горе 3.6.

4.1.2. Етници на прасл. **-jane* pl.t. су већ у позном прасловенском изменили своју изворну промену *n*-основа под утицајем *о-* и *і-*основа. У старосрпском срећемо номинативе на *-ане* и *-ани*, оба лика конкуришу у исто време на истом терену, нпр. у првој Дечанској хрисовуљи у

⁷⁴ Можда због грчке етимологије имена у основи гр. Αρχίλος, транскрибовано латински *Archilius*.

⁷⁵ Ретки су изузеци када наводи потврду у косом падежу, уп. горе нап. 32.

⁷⁶ *Вишес(л)ав* вероватно упрошћено од *j*-посесива **Vyšeslavl'ъ* (*gordъ*). *Вишесав* има код Бајине Баште, М. је бележи I 260 по РГСС.

⁷⁷ Инконклузивне су потврде *въ градѣ равънонь* из истог извора (29), на *равънонь* из СЛ 1847/4: 55. Даничић у РКС l.c. ту ставља и раванички посед *село равны* MS 197 = Младеновић 2003: 52₁₁ (Врд.); тај лик могао би се схватити као одраз старог имена тврђаве *Равњиј* (*град*), али је, с обзиром на писање у друга два преписа *село равнн* Бол. 92₂₈, *село равнн* Рав. 110₃₁, пре посреди множина именице стерп. *равън*, *-вни* f.

набрајању села: село ... дѣтчанн па само мало даље село лоучане, заселькь дѣтаньскын пом. (MS 92), а и остатак парадигме варира и то тако да се поједини облици косих падежа не могу једнозначно везати за један или други лик номинатива.⁷⁸ Код М. је у предаји стерп. топонима, које углавном даје у номинативу, присутно колебање између *-ani* и *-ane*, које је разумљиво тамо где нема потврде за номинатив, али и у неким случајевима где је има он *-ane* преиначава у *-ani*: *kunarjani* II 4 за коунарчане MS 63, *lučani* II 4 за MS 83° село лоучане (92),⁷⁹ *podlěšani* II 5 за MS 182° подлѣшане пом. (191), *ugnjani* II 5 за MS 453° оугнчане (532), *uločani* II 5 за MS 83° село оулокчане (93), *zlokućani* II 4 за MS 182° село злокуччане пом. (191).⁸⁰ За свој приступ спроведен у II 4–5 он у III 88–89 пружа објашњење изражавајући сумњу да је *-ane* у српској и хрватској топонимији стари консонантски номинатив једнак старословенском, већ држећи да су посредни акузативи (од *-ani*) упоредиви са западно- и источнословенским топонимским ликовима на *-any*.⁸¹ Но само мало даље М. се осврће на стерп. локативе на *-ahъ* и дативе на *-atъ*, који се не могу тумачити друкчије него као остаци атематске промене. Да ли је тога накнадно постао свестан, или се поводио за РКС, тек у трећем делу неке од стерп. топонима на *-ane* које је у првом писао са *-ани* враћа у извором посведочени лик, нпр. *podlěšani* II 5 али *podbělšane* IV 54.⁸²

4.1.3. Nomina agentis на *-arъ* < лат. *-arius* у старосрпском су имала номинатив множине на *-arје* (под утицајем *људје*). Даничић у наслову своје одреднице *рыбарн* РКС 3: 68, а за њим М. *rybari* IV 89, замењује новосрпским наставком тај облик иако је посведочен (потврда из ГСУД II: 36 *рыбарн* пом. pl., треба читати *-arје*, в. горе 3.5); друга је из АХ 303

⁷⁸ За старосрпски карактеристични су атематски облици локатива на *-ahъ* и датива на *-ahъ*, којима М. посвећује дужну пажњу (в. ниже), а такође генитив на *-n(n)*, очито преузет од *i*-основа. Детаљније Лома 2012: 260.

⁷⁹ РКС 2: 25 лоучане.

⁸⁰ Неизвестан је случај *plitnjani* II 5 из MS 439 село планчане, јер се ту у низању поседа мешају акузативи са номинативима.

⁸¹ „Daran ist nicht zu denken, dass aserb. zaborane dem asl. plur. nom. auf ane gleich sei III 89“; за пример је узео хипотетичан, од стране Даничића реконструисан облик номинатива, в. ниже.

⁸² Топоним *Захођани* тако посведочен у MS 378: село захођани у II 4 насупрот тамо спроведеном правилу пише *zahodjane*, али у IV 119 то исправља пишући *zahodjani*, вероватно према РКС 1: 369 s.v. *захођани* (са потврдом из MS l.c.). Изузетно се у IV *novoseljane* 66 не слаже са насловним ликом у РКС *новоселјани* (2: 171) непосредно преузетим из извора, АХ *новоселјани* (279). Као да га буни што је у АХ пом. *рѣчани* bis а датив *рѣчамъ*, уп. горе 2.1.3.

рыбарѣ асс. Стрп. номинатив множине те речи накнадно је документован и у БХ 35г рыбарнѣ.⁸³

4.2. Ло к а т и в је падеж у којем се топоним понајвише употребљава, те су се неретко М. у својим ономастичким расправама и Даничић у своме речнику нашли пред изазовом да реконструишу номинатив на основу једине потврде у локативу, што је скопчано са неизвесностима с обзиром на то да у старосрпском исти локативни наставци долазе код различитих именских основа.

4.2.1. Лос. sg. на -ѣ у старосрпском био је заједнички непалаталним *a-* и *o-*основама (мушког и средњег рода); исправна реконструкција номинатива у недостатку других недвосмислених историјских потврда могућа је према савременом облику. Ту је у два случаја М.-а Даничић навео на танак лед. Облик *resъna* IV 87 М. има из РКС 3: 48 *resъna* где су потврде из ГСУД в *resнѣ* 13: 374 и в *resнѣ* [sic!] 11: 136. Даничић и ту напомиње да номинативу нема потврде, а реконструише га према Хановом запису *Resnja*, мада је био свестан да може гласити и *resънь*. Заправо је тај облик мушког рода реалан, реч је о граду у јз. Македонији који се данас зове *Ресен*, а тај лик номинатива бележе у XVI веку Слѣпчански кодик *resн(ъ)* и поменик манастира Зографа *resень* (Станковска 1995: 257), док је лик који је забележио Хан албанска варијанта топонима. И фемининум *plava* IV 75 поводи се за РКС 2: 308 плава а потврде су из MS оу плавъ 94, оу, в плавъ 59, 94, 97, цегю плавоць 95 и из АХ оу плавъ 303; Даничић s.v. због акузатива плавъ MS 94 допушта би номинатив могао бити и такав, али у наслову реконструише *a-*основу тврдећи да се место сада тако зове. Он је и то име, очито, познавао само у његовом албанском лику *Plava*, мада Вук у своме Рјечнику бележи српски *Плав* као име језеру и варошици крај Гусиња.⁸⁴ Да је изворно било *Плав* т. недвосмислено сведочи генитив плава у БХ 47v, непознатој М.-у и Даничићу а нешто ранијој од њима доступних потврда.

4.2.2. Лос. sg. на -н је у старосрпском био заједнички палаталним *a-* и *o-*основама и *i-*основама. Из потврде на плаѣнн М. I 298⁸⁵ изводи номинатив *paunja*, који је свакако могућ, за разлику од *i-*основе плаѣнь

⁸³ За искварени лик *strutare* према Даничићеву *строутарн* в. ниже 7.2.4.

⁸⁴ Што М. преузима, несвестан да је у питању исто име као фиктивни стрп. фемининум **Плава* сврстан под исту одредницу (*plavъ*), в. горе 2.3.2.

⁸⁵ И друге потврде, којима М. у датом тренутку није располагао, у истом су падежу: вь славьнонь дворѣ своенѣ, вь прѣнзештѣнонь цѣстѣ нарицаемь плаѣнн ЖКА 95, на плаѣнн АХ 303.

f. коју реконструише Даничић у наслову своје одреднице 2: 280 и множине *o*-основе *Пауни*, како су уобичајили да тај топоним пишу наши историчари. Алтернативне реконструкције су **Пауњ* т. или **Пауње* п., пре ова друга, с обзиром на то да је вероватни денотат био *ѿоље*, а и на род грчког превода код Скилице Ταώνιον. Из 8 оногочи MS 151° (171) може се извести и *onogošta*, како је то учињено I 297, II 50, и *onogošt(e)* т. или п., но М. као да није имао у виду ову другу могућност иако у првој расправи наводи и реални лик *onogošt* који је црпао из Милутиновићевих Пјеванија.⁸⁶ И у случају *milodražja* II 45 за на *млѿдражн* MS 318 М. даје погрешну реконструкцију номинатива у женском роду а РКС има исправну *млѿдражъ* 2: 64, засновану на истој потврди али и сагласну са савременим ликом топонима *Милодраж*.⁸⁷ Олако је Даничић реконструисао а М. од њега преузео лик *vranja* IV 116 = РКС *враниа* (3: 573), на основу потврде у АХ *оу* *врани* (303), јер је реч о месту које се данас зове *Врање*, ономе истом чија су два ранија помена, *врани* код Стефана Првовенчаног (8) по *вранию* у Грачаничкој повељи уврштена у први том РКС (1: 154). Помени у повељи краља Душана о даривању цркве Св. Николе Врањског манастиру Хиландару, за коју ни Даничић ни М. нису знали, а које наводимо по најновијем издању Смиље Марјановић-Душанић у ССА 4/2005: 69–85, гласе лос. 8 *врани* 71₄₇, 8 *гор'неи* *врани* 74₁₅₂. село *гор'не* *вране* пом. 71₄₉, село *долне* *вране* пом. 72₅₉, *вране* асс. 72₇₆, (од) *гор'нега* *в'раниа* ген. 72₆₆, 73₁₂₀, *долнега* *враниа* 74₁₂₈. Ликови *вране*, *в'раниа* указују на стерп. *Врање* < прасл. **vorn-je*, *вранию* из Грачаничке повеље – на стерп. *Вранје* < **vorn-ъje*; локатив *врани* изводљив је и од **vorn'i* и од *vornji*; придеви од зоонима граде се, у истом значењу, и суфиксом *-jъ* и *-bjъ*.⁸⁸

⁸⁶ У питању је *j*-посесив од личног имена **Onogostъ* у мушком роду према *ѿрад*; грешка се М.-у вероватно не би поткрала да је при руци имао РКС 2: 217 с.в. *онѿоштъ*, где је осим наведеног места из MS извор и Пуцић 1: 102 на *онѿоштъ*. Даничић напомиње да номинативу (додуше) нема (старосрпске) потврде, али да се град Никшић зове и сада (тј. звао и тада) тако, тј. *Оноѿошић*, по Вукову Рјечнику (примери из нар. песама) и на Карачајевој карти. Лик на *-ћ* у писму Дубровчана Сандаљу Хранићу плод је депалатализације изворно палаталне основе **Onogostъ*.

⁸⁷ Село код Фојнице. Занимљиво је да му у новије време морфолошки лик варира између т. и ф., како се може закључити из облика у којима га наводи М. Филиповић у СЕЗ 25/1928: пом. *Милодраж* (730, регистар), ген. из *Милодража* (478) али из *Милодражи* (474), лос. у *Милодражи* (425). До колебања у роду дошло је управо услед старог локатива мушке палаталне основе на *-и* на основу којег је топоним реинтерпретиран као женска *i*-основа. Та појава среће се и другде, нпр. код имена десне притоке Саве *Вѿкодрѿж* f. (Вук), изворно **Вѿкодрѿж* (*ѿѿѿок*) т., лос. **на Вѿкодрѿжи* (*ѿѿѿѿѿѿ*), уп. ОП 19–20/2009: 748.

⁸⁸ Средњи род према *село*, али у првом помену *врани* асс. на основу којег Даничић реконструише наслов одреднице *врании* вероватно **Врани* или **Врани* т. према *ѿрад*.

4.2.2.1. Као код придева на *-ьјь*, контракција *-ьји > -ī* вршила се и у локативу колектива средњег рода на *-ьје*, што је код њих могло повући за собом реанализу основе одбацивањем суфикса. Лик *porêčь* IV 86 = РКС *порѣчъ* (2: 374) реконструисан је тамо на основу потврда више *порѣча* MS 194 MS 8 *порѣчн* на *бродѣ* 181, + ГСУД *оу порѣчн* 11: 134, 13: 372). Реконструкција је реална за потврду у генитиву, где је реч о делу Подунавља око данашњег Доњег Милановца који се до у XIX век звао *Пореч*, док се обе потврде у локативу односе на предео у западној Македонији *Порече*, где, са упрошћењем *чј > ч*, имамо изведеницу на **-ьје*; стсрп. номинатив гласио је *Порѣчје*, а писао би се *порѣчнѣ* (в. горе 3.5). Даничићев номинатив *подьгорь* f. (РКС 2: 337), одакле М. има *podьgorь* IV 24, произлази из АХ *оу подьгорн* 309, *отъ подьгорн* 287; данас је тај назив маскулиnum: (*Призренски*) *Подџор* (М. Пешикан, ОП 7: 35). Полазиште развоја и овде је морао бити неутрум на **-ьје*, стсрп. *Подџорје*, а реанализа у *Подџор* f. > m. пошла је од (посведоченог) локатива *Подџори*. Исти развој лежи у основи горенаведеног лика *Пореч*.⁸⁹ И на основу хапаксне потврде у локативу 8 *врѣхълабъ* MS 52 пре него ли *врѣхълабъ* [f.] РКС 1: 162 → *vrěhъlabъ* IV 118 ваљало је реконструисати *врѣхълабнѣ*.⁹⁰

4.2.3. Познато је да првобитни локатив *o*-основа на *-ѣ* у српском бива замењен наставком *-у* преузетим од *u*-основа (*на брѣзѣ > на брѣзѣу* према *на врху*). Такви ликови јављају се у старосрпским споменицима рано,⁹¹ а М. када из летописне потврде *разѣнше алнега ... на годициноу* PDPJS 77 изводи I 263, II 26 номинатив *godomina* или се није удубио у контекст, или је узео да је ту акузатив *a*-основе употребљен у функцији локатива (што је сразмерно позна појава својствена појединим савременим дијалектима). Заблуду би избегао да је у то време имао прируци РКС 1: 213 s.v. *годицинь*⁹² са податком да се и данас поље ниже Смедерева зове *Годомин*.

4.2.4. У старосрпском, локатив плурала на *-ахъ* заједнички је *a*- и *n*-основама на *-ане*, *-ани* pl. t. (4.1.2). Из потврда 8 *заборѣахъ* MS 220, 8 *загорѣахъ* [sic!] MS 249 Даничић реконструисае номинативе *заборане* (РКС

⁸⁹ Са потврдом у повељи кнеза Лазара Ждрелу браничевском познатој само на основу преписа из средине XVIII в.

⁹⁰ И да нема потпуне паралеле у чеш. *Vrchlabi*.

⁹¹ Обе варијанте посведочене су упоредо у Лимској повељи из средине XIII в., уп. Лома 2011: 191.

⁹² Где је наведена варијанта *разѣн ... на годициноу* ГСУД 10: 271; није искључено ни првобитно *Годоминъ*. М. је из Милутиновићеве збирке народних песама знао за *godominsko polje* I 263 (*поље Годоминско* Пјеванија 71^о)

1: 350, уз напомену: „само ту, па може бити и заборѣ да се звао”), загоричанѣ (1: 354), које М. преузима; данашњи ликови су на *-ани*: *Заборани* код Невесиња, *Заџоричани* код Ливна.

4.3. Г е н и т и в плурала изъ анплианъ MS 123 дао је М.-у повода да номинатив реконструише у лику етника на *-ани lipljani* II 4, мада је у истом извору имао и вишеструко посведочен локатив оу (8) анплиани;⁹³ збир потврда омогућио је Даничићу да исправно установи палаталну *о*-основу анплианъ, *-ни*.⁹⁴

4.4. Код д а т и в а на *-оу* дилема је између мушког или средњег рода; извевши из по славншоу MS 565 номинатив *slavišt* I 311 М. је погрешно изабрао, да би се IV 94 поправио преузевши из РКС 3: 120 *slavište*, што је исправно у светлу данашњег лика.⁹⁵

4.5. И н с т р у м е н т а л једнине *а*-основа у старосрпском се испрва завршавао на *-овъ* да би онда превладало *-омъ* преузето од *о*-основа.

4.5.1. Старији облик М. није препознао у сегменту Жичке повеље село талско и съ ратнновъ и съ заклопнтовъ лоукобъ MS 11, аграматично изводећи одатле топоним *ratinov* I 307 s.v. *ratī* ‘bellum’; село се и онда звало, а и данас се још зове, *Раџина*.

4.5.2. У два случаја М. за Даничићем иза инструментала на *-омъ* претпоставља женски род а да за то нема правог основа. Топоним *rogova* IV 87 преузет из РКС 3: 52 *рогова* а ишчитан из потврде у АХ 275 съ *роговомъ* данас гласи *Роџово* и вероватно је тај лик посведочен у извору (М. Пешикан, ОП 7/1986: 39). Стављајући потврду из Жичке повеље съ *округломъ* MS 11 заједно са оном из Раваничке повеље на *округла* MS 198 под исти насловни лик *округла* (РКС 2: 212) → *okrugla* IV 68 Даничић и за њим М. занемарују чињеницу да није реч о истом топониму и да је у првом случају вероватније реч о инструменталу мушког или средњег рода.⁹⁶ Има један овакав случај када се М. није повео за Дани-

⁹³ 122 bis, тамо писано и оу анплианы bis.

⁹⁴ РКС 2: 13 где су дате и друге потврде, из MS съ *льпанецъ* (4), изъ анплиани (264), по анплиану (565) и из Немањиних житија од Св. Саве: анплианъ и Првовенчаног: *льпананъ*. За етимологију в. ниже 8.1.1.

⁹⁵ *Славиште*, област у средњем току Криве реке. Најранији је грчки помен из 1019. у женском роду Σλαβιστη, у лесновској повељи п. рл. оу славншта (ГСУД 27: 291).

⁹⁶ У ЖП се инструментал *а*-основа женског рода по правилу завршава на *-овъ* (ратнновъ, заклопнтовъ лоукобъ итд.), мада има примера и за млађи наставак *-омъ* (съ *чръновъ рекомъ*), који вероватно нису стајали у оригиналу из око 1220. већ одражавају језичко стање почетка XIV века када је он преписан на зид цркве (уп. доле 7.2.3).

чићем, и био је у праву, али опет није погодио реалан лик. Он пише **gusiń* IV 21 упућујући на РКС, где међутим наслов гласи гоуѕина (1: 246) а једина потврда је зь гоуѕиноць MS 95, на шта М. I.c. указује „(*gusińomъ sing. instr.*)”, док Даничић s.v. примећује „долази само у тој форми, а и она може бити да гласи Гусињом, и тада би био ном. гоуѕина, биће садашње Гусиње близу Васојевића”. Заправо је стсрп. номинатив гласио *Гусино*, како је и посведочен у БХ 34г: село гоуѕино.⁹⁷

4.5.3. Горе изнету дилему око реконструкције номинатива на *-ани* или *-ане* (4.1.2; 4.2.4) М. различито решава у II 4 где из инструментала сь лаблани MS 11 ишчитава *labljani* и у III 96 где преузима наслов одреднице из РКС 2: 1 лаблане, оба облика заснована на истој потврди.

5. ПОПРАВКЕ И РЕКОНСТРУКЦИЈЕ

Мимо правописних интервенција описаних овде у одељку 3, изворни запис у извесном броју случајева код М. бива реституисан у оно што би по његовој сопственој или Даничићевој претпоставци био стварни стсрп. лик. Неке од тих претпоставки су оправдане, неке хипотетичне, а има их и доказиво погрешних.

5.1.1. М.-ево писање *gribi* IV 27 за оно што је у MS 195 а одатле у РКС 1: 236 дато као грѣбы, у ГСУД 11: 139 грѣбы, показало се основаним, јер се у најновијем издању урађеном према снимку оригинала чита очекивани лик грѣби (Младеновић 2003: 131). Оправданим се чини и М.-ево растављање предатог лика чрњобрѣнѣ РКС 3: 473⁹⁸ у *чрѣно брѣније* s.v. *брѣно* ‘блато’ IV 9. М. s.v. *naklo* IV 65 даје стсрп. *naklъ* по РКС 2: 115 наклъ. Даничић потврду има из ЖП по MS 11, где контекст гласи: наклъ вьсь с чѣпекни и сь лаблани. Исти извор бележи два топонима са вьсь f. ‘село’: горажда вьсь и дољна вьсь. У доцнијој литератури, секвенца наклъ вьсь интерпретирана је као топонимска синтагма са истим другим чланом,

⁹⁷ Данашњи лик *Гусиње* плод је новосрпске замене суфикса *-ин* у придевима изведеним од зоонима са *-ињи* (**zvĕgĭnъ > зв(ј)ерињи*). Изворно **Gosino (ezero)* ‘гушчје језеро’ = Плавско, уп. рус. *Гусиное (озеро)*, пољ. *Gosino* (Јома 2012: 70).

⁹⁸ Извор је СЛ 1847/4: 53, Суботићево издање Врдничког преписа Раваничке повеље у делу који је у MS изостављен. Младеновић 2003 чита у Врд. на чрњобрѣнѣ. ѿ чрњобрѣнѣ 54₄₆, у Бол. на чрњобрѣнѣ 94₁₃₇, у Рав. на чернобернѣ; одъ черноберня 112₁₄₈; чини се да последњи препис, мада најпознији, чува граматичку структуру изворника са генитивом јединине средњег рода у другом сегменту омеђења, који је у Бол. изостављен а у Врд. аграматичан, што је бунило већ Даничића у РКС I.c. За поправку у смислу раздвојеног читања *чрно брѣје* ‘чрно блато’ zaloжили смо се у ОП 17/2004: 472, да бисмо се тек накнадно осведочили да је на исту идеју дошао већ Миклошич!

додуше без конгруенције (уп. изм. ост., М. Пешикан, ОП 2/1981: 53; А. Лома, ОП 16/2003: 4). По свој прилици то је била заблуда коју су Даничић (који I: 191 под вьсъ 'praedium' није ставио овај пример) и за њим М. избегли, свесно или несвесно. Наиме, у најновијем издању ЖП (ЗСПП 91) чита се накљ вьсъ, са за правопис овог споменика необичним писањем тврдог јера на крају речи, које се може објаснити потребом да се повуче разлика између именице вьсъ и придева вьсъ 'сав' који су иначе у старосрпском хомоними. С обзиром на формулације у истом сегменту повеље као пѣшчаница вьса с пѣчаном, овај свакако треба схватити „Накљ сав са Чел(о)пецима и Лабљанима”. Чини се да је то било већ Даничићево и М.-ево схватање датог места.⁹⁹ М.-ево опредељење за изворни лик *hoiča* > *Хоча* код Призрена, *Фоча* у Херцеговини, стррп. *хотѣа*, *ходѣа*, *хотѣа*, *хѣа*, и његово сврставање међу топониме изведене од антропонима од корена *хот-*, *хѣт-* I 324, II 68 у овом другом случају може се поткрепити обликом ктетика *хотѣѣкомѣ* MS 474, 484, у којем се завршни сугласник основе једино могао очувати неизмењен испред јаког полугласа, а за *Хоча* остаје неизвесно да ли је у основи такође хипокористик на *-ѣкъ* / **-ѣко* од **Хот-* или од **Ход-*, дилема какву сâм М. II 34 оставља отвореном за *жѣа*, писано и *жѣѣа*, *жѣѣн*, изводиво и од **Židъкъ* (уп. горе *Жидиље*) и од **Žitъкъ* (уп. *Жиѣомислиѣу*).¹⁰⁰

5.1.2. М. прихвата Даничићеве поправке ликов из својих MS: *grьbьče* IV 28 за *грѣѣѣ* MS 198 у *грѣѣѣ* са реконструкцијом *grьbьče*,¹⁰¹ *orêhovicа*

⁹⁹ Први следећи помен у турском попису из 1485. даје, у латиничној транскрипцији, *nakyl* (Пешикан, op.cit. 83), што би одговарало старосрпском *Накљ* (без *вьс!*); данас је *Накло*, са прелазом мушке основе на *-ъл* у средњи род као у *сѣубьл* > *сѣубло*. Пешиканова уз опрез изнета претпоставка да би одраз истог топонима из ЖП могао бити и доста удаљен мтоп. *Наѣлѣвци* код Будисаваца, уз позивање на развоје *Горажда вьс* > *Гораждевац* и *Глуха вьс* > *Глухавица* (ОП 2: 53) губи на снази сазнањем да овај топоним по свој прилици није садржавао други члан *вьсь* 'село'.

¹⁰⁰ Друкчије али свакако погрешно IV 123 изводи исти топоним од придева *židъкъ* (ту упућује на *Wiener Jahrbücher der Literatur* 46/1829: 44, где је Шафарик претпоставио везу са сл. *žičiti* 'бити благонаклон, желети добро', и именом паганске словенске богиње писаним у лат. изворима *Ziza*). У случају топонима *děčani*, писаног и *dětičani*, I 274 претпоставља изворни лик *dědičani* а II 33 ставља под дѣт- мада каже да основа може бити и *děd-*. Ту ствар посложњава постојање сазвучних имена на чешком простору, стчеш. племе *Děčané*, топоними *Děčany*, *Děčín*, где се с обзиром на најраније потврде као *Daciane*, *Daczin* претпоставља **ę* а не **ě* у корену. Тешко је, међутим, сагласити се са Профоусом и Свободом да је изворни старосрпски лик гласио *Дечане* а да је писање са јатом (и *-тѣ-*) последица писарске хиперкорекције према дѣѣѣ 'деца' (PROFOUS I: 329–331; 5: 154).

¹⁰¹ РКС I: 239, 242 s.vv. *грѣѣѣ*, *грѣѣѣ*; уп. Младеновић 2003 *грѣѣѣ* Врд. 53₂₁, *грѣѣѣ* Бол. 92₆₀, *грѣѣѣ* Рав. 111₆₆.

IV 69 за орѣдовница MS 194,¹⁰² *dubovica* IV 15 за доубонцоу MS 69;¹⁰³ пишући *gr̃mljane* IV 28, он усваја Даничићеву нормализацију графије *gr̃mlane* MS 494 у *gr̃mlane*,¹⁰⁴ а преузевши из РКС 3: 176 лик *st̃l̃p̃r̃čanica* IV 99 прећутно одбацује властиту поправку лика из MS 93 оу *st̃l̃p̃r̃čanicoу* у оу *st̃l̃p̃r̃čanicoу* (MS *Corrigenda*, стр. X).¹⁰⁵

5.2. Пишући *totъčilova rupa* IV 88 за дѣнлове роупе АХ 296 М. као да поправља запис у чију је исправност посумњао; име *Момчило* добро је посведочено, **М(ъ)чило*, колико знамо, другде није.¹⁰⁶ Могао би бити у праву и када, овај пут за Даничићем, реституише топоним посведочен у MS 439 село корница (пом.) као *korytъca* IV 44 (корытъца РКС 1: 477), али у недостатку његових других историјских потврда и непосредног савременог одраза не знамо ни род ни број имена, па реституција остаје хипотетична.¹⁰⁷ Вероватно греша када у MS двапут посведочени топоним *gorčani* (в. горе 2.3.2) поново преузима IV 24 као *goričani* у од Даничића поправљеном лику.¹⁰⁸

¹⁰² Лик у MS је по издању Ј. Вујића, Даничић РКС 2: 231 поправља га по Вукову препису у орѣдовница. Поправка је основана, али Даничићева идентификација са селом Ореховицом крај Пожаревца то није, из поправљеног текста излази да је у питању река која се данас зове (*Орешковица*, уп. најскорије Младеновић 2003: 36.

¹⁰³ Даничићева поправка у РКС 1: 315 заснива се на латинском запису *Donacio Dubouize* MS 69. Доцнији мајински препис има дѣвовница; лик без -в- из 1305/7. може бити на том терену и рани дијалектизам, уп. ОП 17/2004: 465.

¹⁰⁴ РКС 1: 241–242, где се позива на писање *двѣжати* у истој повељи. У II 4 М. је писао *gurmlane*.

¹⁰⁵ Та исправка, на коју скреће пажњу и Даничић s.v., заснована је Хилфердингову читању. Данас знамо да је оно погрешно а облик на с- исправан, јер то сведоче све три Дечанске хрисовуље. Уп. ДХ 320 (регистар).

¹⁰⁶ Но како му је изменио и број (в. ниже 6.1.1), можда је посредни писање по сећању. РКС 2: 101 даје посведочени лик *дѣнлове*. Данас непознато (М. Пешикан, ОП 2/1981: 53).

¹⁰⁷ По Даничићу s.v., „сад се тако зове једно село близу Имоскога”, чему нисам нашао потврду, али и ако село слична имена тамо постоји, идентификација није добра. Данашњи рефлекс топонима из повеље је хидроним *Коричаница*, име притоци Сане (Мргић 2002: 234). Он је изведен од етника **Коричане* који може бити и од **Kor-ica* и од **Koryt-ъca*.

¹⁰⁸ РКС 1: 219 *горичани*. И ту је посредни проблематична Даничићева идентификација са селом *Горичани* на Морачи код Жабљака. Топономастичка основа *gorъk-* је реална, уп. на *горъкъ*, оу *горъкъ* код Прилепа (ГСУД 13: 370, 11: 133) на *горкоу* *чрешню* код Призрена (MS 87); северно од Бање Луке има данас топоним *Горчани* за који нисмо сигурни да није синкопиран од **Горичани*, али се за лик двапут посведочен 1442. такав развој, проузрочен новоштокавским преносом нагласка, тешко може претпоставити. Иначе, име села на које је Даничић помишљао и данас гласи *Горичани* (Стаматовић 1994: 59), са непренесеним акцентом!

5.3.1. Случајеве свесне или несвесне хиперкорекције представља писање *ozrislavlje kuće* II 50 уместо *озриславље коуќе* (MS 92),¹⁰⁹ *črnilo* IV 14 вероватно уместо *црњило* (PKC 3: 452).¹¹⁰ Дошли бисмо у искушење да у овом другом случају претпоставимо М.-ево свесно архаизирање, тј. реституцију стерп. лика на *чр-* поред каквих се већ од XIII века већ јављају млађи са *цр-* (уп. Лома 2011: 193), да он и савремене срп. топониме *Црниће*, *Црниљево* из РГСС не пише I 326 *črnići*, *črniljevo*, што указује да је посредни спонтана омашка.

5.3.2. Ако у претходна два случаја отклањајући се од изворног податка М. даје етимолошки исправне ликове, у *svinjari* II 8, IV 103 за свинарић MS 196 он несвесно замењује старији лик млађим. БХ 38г коуште свинарскѣ потврђује да је у старосрпском постојала реч *свинар* изведена суфиксом **-ar'ь* од прасл. придева **svinъ*, а да је савремено *свињар* настало наслањањем на *свиња*.¹¹¹ Бележећи II 5 уз номинатив *soroćani* „l.pl. *soroćah*” и упућујући на MS 67° (натпис краљице Јелене на крсту за цркву Свете Тројице у Сопоћанима) М. изгледа свесно *ad hoc* поправља предати лик *оу сопотахъ* (MS 70), из којег Даничић исправно изводи номинатив *сопотѣ*.¹¹²

5.3.3. Стерп. топоним *ljutovica* IV 56 s.v. *ljutъ* М. је преузео из PKC 2: 41 где Даничић у наслову одреднице пише *љютовица* на основу потврде у АХ 274 из *лоутовнице*. Тај лик је фиктиван. Правопис АХ не пружа основа за претпоставку да би ту *лоу-* могло предавати *љу-*,¹¹³ а неоснованост

¹⁰⁹ Гласовни лик *-славъ* је у старосрпском регуларан код *j*-посесива од личних имена на *-слав*. Занимљиво је да у MS X (Corrigenda) М. поправља читање у *озриславље*, како и јесте на снимку ДХ II 140, а да Даничић у наслов своје одреднице засноване на истој потврди ставља, свакако омашком, *озриславъ* (PKC 2: 210).

¹¹⁰ Потврде су из MS 182 *црњиломъ* и АХ 280 на *црњило*, у питању је један исти међник хиландарског и светоарханђелског поседа на Косову. Лик *црњило* PKC 3: 473 има само у значењу ‘мастило’.

¹¹¹ Уп. Лома 2012: 198. Сличан случај као *Гусино* > *Гусиње*, в. горе 4.5.2. Читање свинарић у Врд. потврђује Младеновић 2003: 52°, а и Бол. има свинарић 92²³; само у најмлађем, Рав. је свинарић 110²⁵. У турском попису из 1467. чита се *Karye-i Isvinar* (Столаковић 1987: 265). Село се данас зове *Свињари* (Младеновић 2003: 68), тј. лик топонима је „осавремењен” на начин како је то учинио М., а и Даничић, на чији речник он на другом месту (IV 103) упућује: свинарић PKC 3: 89 са потврдом из MS I.c.

¹¹² PKC 3: 140 s.v. *сопоћани*. Наводећи поново IV 96 s.v. *sopotъ* српски топоним *soroćani*, М. упућује на ту Даничићеву одредницу и на Вуков Рјечник. *Сојоѿне* је основни лик топонима одакле је *Сојоћани* изведено као етник, уп. Лома 2012: 204.

¹¹³ То се може довољно илустровати писањем неколиких имена одатле која М. наводи: *љубињ крѣсть* IV 50: на *любниъ крѣсть* АХ 284, *љубова сръкъвъ* IV 12: *оу лювовоу цръкъвъ* АХ 273, *љютоглави* IV 55: *оу лютоглавѣхъ* АХ 305.

Даничићева читања доказују све остале потврде овога топонима.¹¹⁴ Данашње име села *Ландовица* одражава изворни словенски лик са назалом **Łotovica*,¹¹⁵ који се регуларно одразио у српском као *Луџовица*. У питању је поименичен придев прасл. **Łotovъjъ* ‘липов’ (ЭССЯ 16: 150), уп. топониме срп. *Луџово*, рус. *Лутова*, пољ. *Łętowia*, слн. *Lotovec* (А. Лома, ЗФФ 16/1989: 92 са н. 7).¹¹⁶

6. ПОГРЕШНИ ИСПИСИ И ШТАМПАРСКЕ ГРЕШКЕ

При количини стерп. грађе коју М. наводи не чуди то што има случајева када лик који наводи одступа од онога у извору а да иза тога није могла стајати свесна намера да се он правописно нормализује, поправи или реституише, већ је посредни ауторова омашка или штампарска грешка. Те нетачности су различитог домаћаја, већ зависно од тога да ли за собом повлаче погрешне интерпретације творбеног лика топонима и његове крајње етимологије.

6.1. Релативно су безазлене омашке у броју, роду и основи.

6.1.1. Једнина уместо посведочене множине у *bēla mogyla* IV 62 за АХ мегю бѣле могиле (288), *tomъčilova rupa* IV 88 за АХ на мѣнлове рупѣ (296),¹¹⁷ *braišinīc* II 3 за оудь браншиниць MS 87, али исправно II 18 *braišinīci*, *galčić* I 261 за галчиѣ асс. pl. MS 494, али II 25 исправно *galčići*; множина уместо једине у *stančići* II 60 за село станчикѣ MS 191.¹¹⁸

6.1.2. Лика *kupinova* који М. IV 39 наводи поред *kupinovo* (в. горе 1.2.1), позивајући се за оба на РКС, тамо нема.

6.1.3. И за *nozdre* М. IV 66 реферише на РКС, где наслов међутим гласи *ноздри* (2: 172), што је у реду, јер је једина стерп. потврда у номи-

¹¹⁴ Почев са његовим поменом у нешто ранијој повељи Дечанског сь лотовициом (ГСУД 49: 362 д.; ЗС 639) коју ни Даничић ни М. нису имали пред собом. Исти лик *Луџовица* посведочен је и у турском попису 1571 (М. Пешикан, ОП 7/1986: 30; Катић 2010: 123), а чувао се до почетка XX века, када га бележи једна аустроугарска карта (М. Николић, ИЧ 23/1976: 42, н. 30).

¹¹⁵ Очуван и преобличен (*nt > nd*) у албанском изговору, како је то уочио већ Пешикан Ђ. Село се налази управо на подручју најраније, већ у XIV в. посведочене арбанашке енклаве на простору данашњих Косова и Метохије, северно од Призрена (А. Лома, WS 36/1991: 131).

¹¹⁶ М. нема одредницу **lqt-* ‘Linde’, а под *ljutъ* ставља без основа и стерп. *lita stēna* = РКС лита стѣна (2: 15) са потврдом из MS оу литоу стѣноу (95); за праву етимологију стерп. придева *лиџ* в. П. Ивић, ОС: 50–51.

¹¹⁷ За преинаку гласовног лика првог члана синтагме в. горе 5.2.

¹¹⁸ Занимљиво да и РКС 3: 163 има у наслову одреднице станџиѣ, уз ограду да „ако не стоји гријешком њ мјесто њ, онда ће то бити само село некога Станчића”.

нативу плурала *ноздри* MS 12 (Жичка повеља). Стрп. лик очито одговара старословенском *ноздри* f. pl., а М. је омашком преузео једну од две савремене варијанте истог оронима, *Ноздра* и *Ноздре*, које наводи Даничић s.v.

6.2. Од словних грешака неке су свакако штампарске, нпр. *domutići* I 271 за *домоушници* MS 59,¹¹⁹ а друге иду на душу самом М.-у.

6.2.1. Писање *perēvlaka* IV 83 за *прѣвлака* РКС 2: 480 биће *lapsus calami* подстакнут претходно наведеним руским полногласним ликом *perevoloka*, слично као што се пишући *kladrubi* II 7 за (вѣ) *кладороубы* из ГСУД 13: 373 М. вероватно повео за чеш. ликом *kladruby*, који тамо такође наводи.¹²⁰

6.2.2. У два случаја се М.-ево писање везивног вокала *i* у сложену имену које је у основи топонима коси са изворним податком: *živigošta* II 34 за *живогошта* MS 378, данас *Живоџошће* код Макарске, *držimirovci* II 3 за *држмировци* (MS 197).¹²¹

6.2.3. Причу за себе представља топоним из повеље кнегиње Милице Дечанима који М. пише на три различита начина и ниједном онако како је одиста посведочен, у свом издању MS 265 као *добрѣвнне*, што накнадно (*Corrigenda*, MS xi) исправља у *дѣбрѣвнне* – у чему га следи Даничић РКС 1: 321 – док IV 19–20 исто име наводи као *debrevine*. М. га ту, додуше, етимолошки исправно сврстава под *dobrь* ‘(дубо)долина’, но реалан старосрпски лик чита се у Јуришићевом издању приређеном на основу оригинала: *дѣбрѣвнне*.¹²²

6.2.4. Писање *boriči* II 17 за *бор(ь)чѣ* MS 269, 310, 312, 314, 325, 376, 402 bis резултира непрепознаватљивошћу *j*-посесива.¹²³ Посреди је нај-

¹¹⁹ Исправан лик чита се у II 31 *domušići*. У питању је пре патронимик него ли топоним.

¹²⁰ Исправно читање даје у IV 40 *kladorubi*, посредством РКС 1: 444–445, где је уз поменути потврду узета у обзир и она из ГСУД 11: 35. Топоним је забележен у Слепчанском кодексу из XVI в. као *кладораби* и *кладороби* (Станковска 1995: 139).

¹²¹ Али *držimirovci* I 273, II 32; но са тим је топонимом М. имао и већи проблем, в. ниже 7.2.1.

¹²² М. је користио то издање, али је, вероватно омашком, изменио Јуришићево читање овог топонима. Оно се не може се проверити, јер је тај део повеље у међувремену изгубљен (уп. Младеновић 2003: 393), но потврђује га данашњи одраз имена *Бровина* (М. Пешикан, ОП 7/1986: 24), који сведочи да је до времена настанка записа (око 1400) слаби полуглас у коренском слогу био испао а након тога се почетна група *дбр-* упростила.

¹²³ Слично као читање *kozьlь* уместо *kozьljь*, в. горе 3.6. Како се исти назив, стрп. *Борьч*, среће као име више позносредњовековних тврђава, значење му је вероватно ‘град бораца’, уп. Лома 2012: 34.

пре штампарска грешка, будући да реални борањ из АХ 286, који наводи по РКС (3: 559) М. IV 5 исправно сврстава под *borъ* ‘Pinus’ (уп. и III 93). Погрешно *c* уместо *č* запазили смо и у *brъnjašъca* IV 9 за брњашта (РКС 3: 562).¹²⁴

6.2.5. Облик *lěšъnovo* IV 54 уместо лѣсново РКС 2: 31 свакако је плод М.-еве погрешке при ексцерпцији, јер иначе тај топоним не би сврстао под *lěska* (уп. *lěšъnica* 3.1.2) него под *lěсъ*. Ни *konъnici* IV 43 уместо конињци РКС 1: 470¹²⁵ није без последица по етимолошку интерпретацију.¹²⁶

6.2.6. Под одредницом 276. *krъka, krъкъ* ‘von unbekannter Bedeutung’ IV 49, под коју је М. уврстио разнородна и и углавном предсловенска назвања (слн. *Krka* < КоркѠрас, уп. Bezlaj 1956: 305–309; хрв. *Krk* < *Curicum*, уп. Скок 2: 202) наводи се и стсрп. лик *krъкъ* уз упућивање на РКС („Danič.”), где међутим такве одреднице нема. Најпре ће бити посреди грешка уместо **krъkrъ* = крѣкрѣ РКС 1: 498, што је стсрп. назив за Корчулу и Пелешац, који се, како је то већ увидео Даничић (РКС 3: 597), своди на античко име Корчуле, лат. *Corcyra (nigra)* < гр. *Κόρκυρα* (κέλαινα), уп. Скок 2: 203, А. Loma, ЗРВИ 38/2000: 103.

6.3. Напоследку, нотирамо да се М.-у поткрала понека непрецизност у случајевима кад уз име наводи денотат, тј. врсту географског објекта који оно означава *rujењъ* IV 88 = РКС 3: 65 роујенъ, по Даничићу s.v. „без сумње планина близу Куманова” никако није ‘равница’ како га М. l.c. означава („eine Ebene”); *kačina glava* IV 38 = катинна глава РКС 1: 443 по контексту помена (на катинноу главоу АХ 283), неће бити назив шуме „Wald”, него брда (на шта указује већ орографски термин *ѧлава*). У случају хидронима *nura*, схватање денотата као малог водотока, потока („Bach”) који *ѧонуре* очито је условило да он III 65 буде етимолошки сврстан под *nora*, но одредница у РКС 2: 175 заснована је на потврдама

¹²⁴ АХ оу горњеник брњаштин 275, на брњаштин, на брѣнѣштин [sic!] 277. Исти топоним повеља Гругура Бранковића Хиландару бележи у дисимилованом лику брњашта (РКС 1: 81, по ГСУД 11: 142). Најпре *j*-посесив у женском роду од **Брѣнѣци*, етника од топонима *Брѣнѣци* (8 брѣнѣцѣхъ MS 70).

¹²⁵ Даничићу је извор MS 570, где се чита исти лик, чију исправност сада потврђује Младеновић 2003: 214.

¹²⁶ М. l.c. схвата као ‘коњушари’ стављајући под *konъjuhъ*; и Младеновић као да помишља на *коњ* читајући *Коњинци* (2003: 194), што се не може проверити, јер топоним данас не постоји (id. 198). У основи би му могло бити и женско име *Кона* од *Икоњиа*, посведочено у поменицима (ГСУД 42: 71).

из летописа (на ноџри PDPJS 85, на рѣцѣ ноџри 86), где је реч о неком знатном водотоку у Панонији на којем су Немци 1675. поразили Турке.¹²⁷

7. КОРУПТЕЛЕ

Коришћење стерп. грађе сваке врсте, а особито оне топономастичке, скопчано је са текстолошким проблемима веродостојности читања предатих ликова у расположивим издањима и рукописним предлошцима на основу којих су она приређивана, поготову што има извора који су до нас доспели само у позним преписима. Разумљиво је што у М.-евој старосрпској грађи има таквих, искварених ликова, а неке од њих успели смо утврдити или макар са довољно вероватноће претпоставити. Један део тих случајева тиче се творбеног лика топонима, а други – његове основе и самим тим етимологије.

7.1.1. Ако је лик *копъници* плод М.-ева превида (6.2.5), за други непостојећи стерп. топоним на **-ъп-икъ*, пл. **-ъп-ици* који наводи, *бродъници* IV 7, криво је поверење које је М. указао Хилфердингову читању имена села у ДХ *бродъникки* *Corrigenda* MS x) на штету свога сопственог *съ бродникки* (instr. pl.) MS 92, да би „поправљени” лик *бродъници* преузео Даничић, РКС 1: 79, а М. онда повратно црпао одатле. Но реалан је лик *Бродлићи*, како то сведочи збир потврда из све три Дечанске хрисовуље а потврђује данашњи одраз *Брѡл’ић*.¹²⁸ Заузврат, један реалан лик на *-ици* т. пл. постао је *-ица* f. sg.: *сърквенѡца* IV 12, преузето из РКС 3: 451 *цркъквенѡца* а тамо из Суботићевог издања РП (СЛ 1847/4: 54, део који није издат у MS); данас знамо да и Врд., по којем су РП издавали М. и Суботић, и друга два њена сачувана преписа имају *цр(ъ)квенѡци (-ици)*, уп. Младеновић 2003: 54₄₇, 94₁₄₀, 112₁₅₃.

¹²⁷ Даничић s.v. схвата Нуру као Рабу, но летописац на истом месту (86) помиње ту другу реку под именом *ѡка*. У сваком случају посреди је макрохидроним вероватно несловенског порекла, можда прелазни лик између античког хидронима *Νόαρος* (по Страбону VII 5, 2, 12 лева притока Дунава у средњем току) и *Мура* (модерни истраживачи идентификовали су Ноар и са Рабом и са Муром).

¹²⁸ М. Пешикан, ОП 2/1981: 43. Даничићеву дилему око суфикса „може бити да би требало читати Броднићи, а тада би и номинатив био други” разрешавају записи у ДХ *бродникке* асс. III 59, *бродниккеѡѡ* дат. IV 197, као и савремени лик. Хилфердинга је вероватно повукло струс. *бродъници* ‘номади’. Стерп. топоним је патронимик од личног имена нејасна образовања, а за основу уп. *Бродосавце* у призренској Гори, стпољ. лично име *Brodzislav* 1153 (TASZYCKI 1925: 95). Није јасно спада ли овамо чеш. тпн. *Brodslavy*; PROFOUS 1: 184 претпоставља, због историјских потврда, првобитно **Brodoslady*, док Јан Свобода ib. 5: 137 указује на српски (по њему: македонски) топоним и стпољ. антропоним.

7.1.2. У два случаја М.-у и Даничићу промакао је изворни лик топонима на *-ьп-ica*. Топоним *dubica* IV 15 по РКС доуџица (1: 315) плод је погрешног исписа у MS из Врд. дџица (198). Суботић СЛ 1847/4: 50 читао је дџица, на шта Даничић s.v. указује. Младеновић 2003 53₂₈ потврђује Суботићево читање.¹²⁹ Лик *vinica* IV 114 = виница РКС 1: 114 М. ставља s.v. *vinо* као да је непосредно изведен од основне речи суфиксом **-ica*, што није вероватно, већ је деривација у таквим случајевима по правилу ишла преко придева на **-ьпъ*. У светлу те чињенице привлачи пажњу грађија на којој се одредница у РКС заснива, село *винницџ* MS 378. С обзиром на то да удвојено писање самогласника иначе није својствено правопису повеље одакле је црпена (из 1434), са добрим основом ваља читати *винницџ*. Да се изговарало **Винница* имплицира савремени одраз тог топонима *Вионница* (код Читлука), који се изводи одатле преко дисимилованог лика **Вилница*.¹³⁰ И у случају имена манастира Раванице било је основа да се претпостави исто образовање, премда за то нема ослоња у потврдама сабраним у РКС 3: 4–5, које су одреда из летописа, тј. сразмерно позне, а лик имена у њима варира између *равьницџ* и *раванницџ*, како оно и данас гласи. М. пише *равьница* IV 85, но из таквог предлошка могло се развити само **Равница*. Премда није непосредно посведочен, изворни лик морао је гласити **Равьнница* < **Орвьп-ьница*.¹³¹ Лик *lipovica* М. има из РКС 3: 13–14 s.v. *лповица*, где се реалне потврде своде на ороним из ДХ (MS 95–96), док је 8 *лповици* MS 246 погрешно читање уместо 8 *лповци* (тако ЗН 196^о; реч је о ктиторском натпису из цркве Св. Стефана у Липовцу код Алексинца).

7.1.3. Ако је двапут погрешно написао везивни вокал сложенице *-i-* (в. горе 6.2.2), заузврат у *kalomiric* I 280, II 37 мења посведочено *-i-* у *-o-*, али овог пута грешка му се поткрала већ у MS 199 где пише *отъ соуке каломирџа* а треба *каломирџа*, како је и у Врд. и у друга два преписа РП (Младеновић 2003: 53₃₀, 93₉₁, 111₉₇).¹³²

¹²⁹ То чине и остала два преписа, Бол. са доуџица id. 93₈₃, Рав. са дџица id. 111₈₉. Стојаковић 1987: 116 чита *Karye-i Dubniča*. И данас *Дубница* код Свилајнца (Младеновић 2003: 76).

¹³⁰ Развој као у *саннице* > *салнице* > *саонице*, *сџница* > **сџлица* > дијал. *сионица* ‘сенара’, уп. НЈ 33/1999: 100–101.

¹³¹ Изворно име реке изведено од **орвьпъџь gordъ* > *равьпн градъ* (в. горе 4.1).

¹³² Уп. А. Лома, ОП 17/2004: 479. Даничић у РКС 1: 433 има *колодирџъ*, где је друго о из MS s.v., а прво ће бити штампарска грешка, јер је реч узбучена између *калодирџ* и *калодонно*. Могућ одраз средњовековног међника је *Кулимирово*, како се по предању звало старо село на месту Оревице у Пожаревачкој Морави (СЕЗ 43/1928: 92–93).

7.2. Коруптеле које смо претходно навели искривљују творбени лик топонима, а има их извештан број које им у тој мери преобличују основу да се може говорити о фантомским именима.

7.2.1. Није чудо што и таквих неколико налазимо у досад већ више пута помињаној, рђаво градираној Раваничкој повељи. У Врд. чита се село *држмировци* (MS 197), тако је и у Рав. (Младеновић 2003: 52₁₃, 110₃₇) али Бол. има исправан лик *држмировци* (ib. 92₃₂) који се, сингуларизован, и данас чува као *Дражмировац*, село северно од Ћуприје (ib. 71). Немајући пред собом тај препис, већ само Врд., М. је -*др*- схватио као графију за вокалско *p*¹³³ па чита I 273, II 32 *držmirovci*,¹³⁴ погрешно сврставајући овај топоним међу потврде антропонимске основе *drūg-* (**d̥rg-*) ‘tenege, possidere’ – уместо под *drag-* (**dorg-*).

7.2.2. Неосновано се међу потврдама за *stolъ* IV 99 нашао стерп. топоним *stolno* изведен из летописног помена оу *столнѣ* (PDPJS 59), за који из паралелних места у другим летописима знамо да је искварен од *стонѣ*, реч је о месту *Сѣѣон* на Пељешцу.¹³⁵ Поред **ezero* за прасловенски се реконструираше и маскулинум **ezерь* (ЭССЯ 6: 33; SP 6: 73), који је познат и српско-хрватском,¹³⁶ али његова стерп. потврда *jezero* IV 37 s.v. *jezero* је фиктивна; М. ју је црпао из РКС, где је одредница *ѣзеръ* (3: 514) заснована на потврди *ѣзеръ* у Суботићевом издању (СЛ 1847/4: 54), којему је у основи Врд.;¹³⁷ по најновијем издању, ту се, као и у Рав., заиста чита тако, али Бол. има *lectio difficilior* *ѣрез* (Младеновић 2003: 94₁₅₁), којој ваља дати предност, јер у омеђеној области и данас постоји речница *Јерез* (id. 56); неки преписивач, који је у свом говору вероватно имао облик *језер* ‘језеро’, према њему је изокренуо изворни лик. И стерп. топоним *drévênikъ* IV 18 звучи сам по себи сасвим веродостојно, али је заправо плод погрешне поделе речи у Суботићеву издању исте повеље где је прочитано на *древѣнѣ* (СЛ 1847/4: 54), да би то онда Даничић правописно нормализовао (уп. горе 3.3) у *дрѣвѣнѣ* (РКС 1: 314), а М. од њега

¹³³ Писање *др* за вокалско *p* није својствено споменицима тога времена и са тог подручја.

¹³⁴ За *držimirovci* II 3 в. горе 6.2.2.

¹³⁵ То примећује већ Даничић РКС 1: 177 s.v. Име је несловенског порекла: лат. *stagnum* ‘бара’ > срлат. *Stannum*, ит. *Stagno* (Скок 3: 338). Потврда у Карловачком родослову плод је писарске хиперкорекције у доба када је *сѣѣонѣ* већ било дало у живом језику *сѣѣони*.

¹³⁶ SCHÖTZ 1957: 62, уп. *један језер црне крви* у косовској бугарштици, Богишић 2^о, 10.

¹³⁷ Као и М.-евом, где међутим тај део повеље (омеђење раваничког поседа у Битви) недостаје.

преузео и ставио под *drêvo* (**dervo*). Исправно читање је над *рѣвѣнникъ*, које потврђују друга два преписа РП¹³⁸ и савремени одраз *Ревеник*.¹³⁹ Означен као „српски” а црпен из PDPJS 24, топоним *radečnica* I 305 s.v. *radŭ* ‘alacer’, II 54 s.v. *радъ* заправо је са данашњег македонског језичког простора а узет из средњобугарски писане Виргинске повеље, где у Шафариковом издању стоји село *радѣчница* (PDPJS 24), али потоњи издавачи читају *градѣчница* (уп. најскорије ЗСПП 74^о, 29); село се налазило негде код Брода на Тресци, име му се није сачувало до данас, но требало је да буде сврстано у IV 25–26 s.v. *gradъ*.¹⁴⁰

7.2.3. Из исте Шафарикове збирке М. је за MS преузео текст Жичке повеље, која није сачувана у оригиналу из 1220, већ само у (слабо читљивом) препису на зиду цркве насталом почетком XIV века,¹⁴¹ у којем изгледа да има и још каснијих „освежења” и интерполација.¹⁴² Име жичког села које Шафарик PDPJS 6 чита ганѣ М. ортографски нормализује у гак (MS 11), што преузима Даничић у РКС 1: 204 а онда М. транскрибује као *gaje* IV 20, но није вероватно да би такав гласовни склоп у било којем периоду старе српске писмености био предат на тај начин; стога је вероватније Вукомановићево читање ганѣ (ГСУД 11: 158), које уосталом Даничић s.v. наводи и које је најскорије прихваћено у ЗСПП 91, премда оно не пружа нешто што звучи као реалан топоним. Реч је очито са зида погрешно прочитана или на зиду погрешно написана. Како је претходно уписано село *Дубово* (код Бијелог Поља), које се и данас тако зове, најпре је у оригиналу могло стајати доубово *горъне; у турском попису из 1571. то село се бележи као *Горња* и *Доња Дубова* (Катић 2011: 490–491). У сваком случају, овај стсрп. лик треба брисати из М.-ева списка топонимских потврда за *gaj*.

7.2.4. Цела једна М.-ева одредница у заснива се на старосрпском „фантомском” лику: *strutarъ* III 87, IV 100, где је једини пример топоним *strutare* из оснивачке повеље Цетињског манастира. Облик је М. преузео непосредно из властитог издања MS 531: *приложникъ строутаре*, а не из РКС на који упућује, јер је тамо номинатив реконструисан као

¹³⁸ Младеновић 2003: над *рѣвѣнникъ* Врд. 54₃₂, над *рѣвѣникъ* Бол. 94₁₅₄, над *рѣвѣнникъ* Рав. 113₁₆₈.

¹³⁹ Поток у селу Сакуљи у београдској Колубари (А. Лома, ИГ 1989: 60). Етимолошки би ишло под М.-еву одредницу *rovъ* (IV 87–88), где је стављено стсрп. *rъvenica*.

¹⁴⁰ Изворно **Градъчница*, уп. у наше време у Македонији на неколико места *Гра(д)ешница*, што Duridanov 1975: 247 и Станковска 2001: 104–105 изводе из *Градешица* (?).

¹⁴¹ Данас се сматра да су том приликом комбинована два или три изворна документа, уп. најскорије ЗСПП 90.

¹⁴² Уп. за графију *ѣхошаница* Лома 2012: 98.

строутарн (3: 187). Он је погрешно прочитан уместо строугаре (Шекуларац 1987: 199, уп. 205, 238), данас *Стружари* северно од Цеклина (уп. Ерделановић 1926: 177), и право место би му било под *strъgati, strugati* IV 101, заједно са тамо наведеним хрв., срп. *stргari*, а М.-ево поређење фиктивног **strutarъ* са *srotarstwo* ‘census a baiulis cerevesiam in curtus infertibus’¹⁴³ остаје беспредметно. Срећа што М. нема у IV одредницу **hrênъ*, јер би под њу јамачно ставио стсрп. топоним који I 5 наводи као *hrênjani* по MS 196 село хрѣнанѣн, а и то је читање погрешно: у сва три преписа Раваничке повеље чита се *Хрѣнани* (Младеновић 2003: хрѣнанѣн Врд. 52₉, хр’нанн Бол. 92₂₄, хрнянн Рав. 110₂₆).

7.3. Додатно ваља указати на поједине до даљег отворене дилеме око поузданости од М.-а прихваћених читања. Стсрп. топонимска потврда за *lêsъ* ‘шума’¹⁴⁴ *lêsi* IV 54 преузета из РКС 2: 30 лѣси заправо је проблематичан хапакс. М. је, за Даничићем, дао предност читању в лѣсѣхъ Пуциѣ 2: 122 пред оним у сопственом издању исте исправе према Кукуљевићеву препису в сѣсѣхъ (MS 416). Име жупе *jelъci* IV 36 по РКС 3: 520 љѣци посведочено у Жичкој повељи (оу љѣцихъ MS 11), доцније се пише љѣшци, а како ЖП показује два случаја са ч < шч (гвочанѣнѣ, пѣтанѣ), ваља и овде допустити да је ц < шц; како год изворни лик гласио, у његовој основи тешко да је прасл. **edla*, како то узима М. сврставајући га I с. под *jela*.¹⁴⁵ Лик међника из Раваничке повеље *prosêčija* III 91, IV 83 s.v. *prosêkъ* преузет је из РКС 2: 464 где се одредница *просѣчѣнѣ* заснива на Суботићеву читању на *просѣчѣю* у Врд. (СЛ 1847/4: 48).¹⁴⁶ Проблематичан са гледишта творбе¹⁴⁷ – ако је изведен од **pro-sekti* како га М. сврстава – он је такав и са текстолошке стране. Младеновић 2003 потврђује Суботићево читање у Врд. (52₁₆), тако је и у Рав. (110₄₉), али Бол. има на *просѣчѣю* (92₄₄), што би лако могао бити изворнији лик.¹⁴⁸

8. ПРИВИДНО СЛОВЕНСКА ИМЕНА

Сѣм М. упозорава III 76 на опасност да се за словенска прогласе рано пословењена страна имена као (чеш., пољ.) *odra* < оуѣдрос, (стсрп.)

¹⁴³ IV 100, већ III 87: „strutar wahrscheinlich baiulus [носач]”.

¹⁴⁴ Где је требало да стави лѣсново, уп. горе. 6.2.5.

¹⁴⁵ Подробније Лома 2012: 95–96.

¹⁴⁶ У издању MS 186° тај део је на стр. 197 изостављен,

¹⁴⁷ Што увиђа и М., пишући: „Das Suffix ija ist selten” (III 91).

¹⁴⁸ Цсл. *просаштаѣ* као епитет Богородице Оранте, одатле назив за Богородичину цркву (?).

dračъ < *Dyrrachium*, *duvno* (стсрп. дљдно) < *Delminium*, (слн.) *logatec* < *Longaticum*, *sêrъ* (стсрп. сѣрь, сѣрьскын) < *Serrae*, (буг.) *srêdъсь* < *Sardica*, *strumica* < Στρομόν, *vid* < *Utus*, (стсрп.) *drênopolje*, (србуг.) *odrinъ*¹⁴⁹ < *Adrianopolis* итд. Ипак и он то понегде чини не знајући за инојезични предложак који је доцније уочен. Пошто је овде реч о историјским потврдама топонима са старосрпског простора, осврнућемо се и на неколико случајева у којима располажемо предсловенским записима имена која М. просуђује као словенска.

8.1. У два наврата М. се кренувши да прогласи предсловенско име словенским зауставља на пола пута. Називе за део сз. Бугарске око десне притоке Дунава Лома буг. *lomsko*, срп. *polomlje* (из Вукова Рјечника) ставља IV 56 заједно са *Полом*, *Ломница* итд. s.v. *lomъ*, али на крају одреднице (стр. 57) напомиње да је српско (!) *Лом* (мисли на име реке у Бугарској) од (античког) *Almus* и стога не спада овамо.¹⁵⁰ Под одредницу *kotorъ* IV 45, која му је етимолошки проблематична,¹⁵¹ укључује и стсрп. *kotorъ* из РКС, где се 1: 482 s.v. *которь* све потврде осим једне (Пуцић 1: 176, в. следећу нап.) односе на приморски град у заливу који се по њему зове *Бока Којторска*, ит. *Bocche di Cattaro*, али уз ограду: „Catharus. Fremd”.¹⁵²

8.1.1. Наводећи у првом делу име данашњег Липљана на Косову у морфолошки нетачном лику *lipljani*, М. га је вероватно схватио као изведено од **lipa* ‘*Tilia*’, а то што га није ставио IV 55–56 s.v. *lipa* указује да је у међувремену посумњао у то извођење, вероватно на основу одреднице РКС, која не само да очитује другачији творбени лик (в. горе 4.3), него и најраније посведоченом варијантом љплианъ пружа потребну карикату ка античком топониму *Ulpianum*, са којим је у складу и нагласак *Лийъан* (Скок 2: 305–306; Лома 2012: 133).

¹⁴⁹ Писање меког полугласа на крају указује на то да је М.-у извор био наслов Даничићеве одреднице засноване на потврди у средњобугарски писаној повељи цара Асена Дубровчанима (MS 3 во дринъ, али на стр. ix поправљено в ѿдринъ).

¹⁵⁰ IV 57: „serb. lom ist Almus und gehört demnach nicht hierher”.

¹⁵¹ „Von unbekannter Bedeutung”. Уп. А. Лома, ЗРВИ 38/2000: 111.

¹⁵² Индикативно је што М. не помиње раније несловенске записе овог имена са почетним *De-*: *Decadaron* код анонимног Равенског географа, *tâ Декáтера* код Порфиروجенига (Јирѣсек 1879: 5; уп. Скок 2: 171), већ као да претпоставља грчки предложак *каѿарός* ‘чист’. Како су у Бококоторски залив стари Грци дошли пре Римљана, таква интерпретација није са историјске тачке гледишта невероватна, тим пре што наведени придев у грчком може означавати изворе са чистом, слатком водом, каквима се управо одликује место на којем је настао Котор. У том случају би у слогу *De-* најранијих записа топонима требало видети прирастао романски предлог.

8.2. Имена реке *vr̥basъ* и жупе *vr̥bana* из РКС 1: 158¹⁵³ М. ставља IV 117 s.v. *vr̥ba* (**vr̥ba*) ‘Salix’, но данас се узима да хидроними *Врбас* и *Врбања* одражавају предсловенске предлошке у вези са именима притока Саве које помиње Плиније *Valdasus* и *Urpanus* и античког места, вероватно на ушћу Врбаса, *Urbate*.¹⁵⁴ Сличан је случај са хидронимом *vuka*, без стерп. помена,¹⁵⁵ који М. IV 115 сврстава у топонимске потврде речи *vľkъ* (**vľkъ*), а он се заправо изводи од античког имена реке, лат. *Ulca fluvius* (СКОК 3: 636; SCHRAMM 1981: 409–410; KISS 703). Да се име старе жупе у црногорском приморју *Грбаљ* (за стерп. потврду в. горе 3.1.1) изведе од **gr̥ba* у орографском значењу како то М. чини IV 28 s.v. 136. *gr̥bъ* смета чињеница да се у античко доба на том подручју помиње град *Acruvium*, *Agruvium* чије је име могло гласовним путем¹⁵⁶ дати стерп. лик (MAYER 1957: 32–33). Име реке, притоке Ситнице и области на Косову за које је М. располагао потврдама из РКС 1: 314 и 3: 589 др̥нница, др̥нница, он ставља IV 18 под *dr̥nъ* (< **der̥nъ*) ‘cornus’, што се само по себи чини непроблематично, јер је лик **Dern̥nica* творбено регуларан и другде посведочен, али се у овом случају хидроним јавља и у лику *Дриница* (на др̥нници 1326, ССА 8: 16) који се изводи из супстратног хидронима *Дрин*, *Дрим* < предсл. *Drinus*, а *Др̥н*- ће бити плод народне етимологије (А. Лома, ОП 21/2011: 430, Лома 2012: 82–83).

8.2.1. Неким стерп. топонимима које је М. сврстао под словенске коренове у основи би пре могле лежати ране позајмљенице. Даничићево наизглед непроблематично поистовећење међника калъ из АХ оу стоуденьць оу калъ (287), на драчевы калъ (288) са хомонимним апелативом ‘lutum’ навело је Миклошича да ту реч са деминутивом калъць (MS 68: оџь цѣпича оу калъць) стави IV 38 s.v. *kalъ*. Но све три потврде су са истог подручја у Приморју (околина Скадарског језера), и пре ће бити посреди рома-

¹⁵³ За оба је извор иста повеља херцега Хрвоја из 1412. у Пуцићу 1: 176 изъ врьбаси, изъ врьбане, жыподъ врьбаном(цъ) bis. Даничић пропушта да наведе потврду в тон жыпн врьбани ibid., и док за врьбасъ каже да је место у Босни, жупу врьбана лоцира „под градом Котором” мислећи на град у Боки а не знајући да је у исправи реч о истоименом граду на притоци Врбаса која се и данас зове *Врбања*.

¹⁵⁴ Уп. СКОК 3: 620, SCHRAMM 1981: 408–409; детаљи нису јасни, између осталог ни горенаведени стерп. генитив *врьбаси*. У сваком случају, антички лик *Urbassus*, који наводи Скок l.c., само је претпостављен, а не и посведочен. Мађарски је *Orbász* од XIV в., уп. KISS 702b–703a, тамо 688b и за истоизвучно име места у Бачкој.

¹⁵⁵ У угарским изворима од XIV в. као име тврђаве *Valkow*, *Walkow*, *Wolko(w)* (CSANKI 1894: 277), данас мађ. *Valkóvár* ‘град на реци Вуки, *Вуковар*’.

¹⁵⁶ Преко влат. **Agrubium* декомпонованог као **a(d) Grubium*).

низам *кал* ‘уска улица’.¹⁵⁷ Извођење стерп. топонима *kostrъсь* = костръць РКС 1: 480 од прасл. фитонимске основе **kostr-* у с.-х. *костѣрика* (IV 45 s.v. *kostreva*) довео је у питање само три године после изласка М.-еве студије Стојан Новаковић (ГНЧ 1/1877: 67), претпоставивши да је у основи лат. *castrum*. Лат. реч прешла је Словенима преко средњегрчког *κάστρον*, одатле струс. *костръ* ‘кула, утврда’. Стерп. костръць као топоним на два места на простору данашњих Косова и Метохије био би деминутив на *-сьь* одатле, слично као стерп. *градъць* ‘тврђава’.¹⁵⁸

8.3. У једном случају М. исказује сумњу у словенско порекло стерп. топонима која се не чини основаном. Име старе области и града у данашњој Херцеговини *Требиње* М. у лику *trëbinje* = стерп. *трѣбинѣ* РКС 3: 318 ставља IV 108 s.v. *trëbiti* али додаје: „auch *travunija, travulija*”,¹⁵⁹ *Tribulium* bei Plinius”, очито помишљајући да се у словенском топониму одразило античко име места у далматинском приобаљу које наводи Плиније Старији у своме делу *Naturalis historia* IV 142. Но по Плинију Трибулиј се налазио у Салонитанском конвенту те је готово сигурно да се ради о исквареној графици за *Tilurium*, данашњи *Триљ*, а подручје данашњег Требиња је по ондашњој административној подели спадало у други, Наронитански конвент. Премда није искључено да стерп. топоним ипак потиче од неког другог, непосведоченог супстратног предлошка, пре ће му у основи бити словенско назвање **terbyni* ‘искрчена земља’, образовано као **pustyni* ‘пуста, необрађивана земља’, са паралелом у старолужичком топониму *Tribune*, настало у опозицији према називу неискрченог дела поља (*Требињска*) *Шума* (А. Лома, ЗРВИ 38/2000: 97).

9. ЗАКЉУЧАК

Покушали смо да из одређеног угла осветлимо Миклошичеву именословну радионицу из које су проистекле прве озбиљне синтезе о словенској антропонимији и топонимији. Усредсредили смо се на један

¹⁵⁷ А. Лома, ОП 17/2004: 467. Потврду за словенску реч у старосрпској топонимији пружа БХ *оф калс* 25v (омеђење села у Рашкој), в. Лома 2012: 99–100.

¹⁵⁸ За жупу Кострц у доњем Подримљу, коју помиње већ Св. Сава као Немањину тековину, то тумачење може се поткрепити податком из АХ о развалинама старе тврђаве у њој (градниште 294); други је Кострц из MS 123, село код Србице које се и данас тако зове а бележи га и БХ *село костръць* 21г. Подробније Лома 2012: 115–116.

¹⁵⁹ За те ликове реферише на Ок. (= PDPJS) 55, тј. летопис, премда лик *травоуниа* бележи већ Првовенчани (= PDPJS 2); међу бројним поменима сабраним s.v. у РКС 3: 302–303 само је један из летописа l.c. *травоулиа* који Даничић просуђује као погрешку, а управо он пружа М.-у полазиште за извођење које следи.

квалитативно и квантитативно значајан сегмент грађе коју је користио – старосрпски. Проследили смо М.-ев приступ стерп. топонимима кроз његове сукцесивне фазе: ексцерпцију, фонетску транскрипцију, морфолошку интерпретацију, етимолошку афилијацију. Издвојили смо правила, указали на изузетке од њих као и на промене тог приступа у временском распону од петнаестак година који дели прву од последње расправе. То што смо више пажње посветили указивању на непрецизности и погрешке и исправљању М.-евих читања и тумачења не треба схватити као филолошко цепидлачење са циљем да се умањи вредност М.-ева дела. Напротив, целу ову обимну проверу спровели смо из уверења да је то класично дело и данас живо и да се исплати увек му се изнова враћати, а да му исправке ове врсте само повећавају употребљивост и продужавају век. Верујемо да би једно преиспитивање ширег опсега, какво овде нисмо могли спровести, које би обухватило целокупну српску (или боље: српско-хрватску грађу) коришћену у Миклошичевим ономастичким расправама и исходе њеног творбеног, семантичког и етимолошког разврставања, резултирало позитивним општим судом о првој озбиљној научној обради наше топонимије.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- АХ: Светоарханђелска хрисовуља. Издање: Јанко Шафарик, Хрисовуља цара Стефана Душана, којом оснива манастир Св. Архангела Михаила и Гаврила у Призрену године 1348?. *Гласник Друштва српске словесности XV* (1862): 266–310.
- Богишић, Валтазар. *Народне њесме из сџаријих, највише ѓриморских зајиса*. Биоград, 1878.
- Бол.: Болоњски препис РП.
- БХ: Бањска (Светостефанска) хрисовуља. Издање: *Повеља краља Милутиина манаситиру Бањска – Свејостефанска хрисовуља*, прир. Ђ. Трифуновић, I–II. Београд: Службени гласник – Мнемосуне, 2011.
- Врд.: Врднички препис РП.
- Вук: Вук Стефановић Караџић. *Српски рјечник*. Беч, 1852.
- ГНЧ: *Годишњица Николе Чујића*. Београд: Задужбина Николе Чујића.
- Грковић, Милица. *Речник имена Бањског, Дечанског и Призренског властелинства у XIV веку*. Београд: Народна књига, 1986.
- ГСУД: *Гласник Српског ученог друштва*. Београд.
- Даница 1827: *Даница, забавник за годину 1827*. Беч.
- Динић, Михаило. *Српске земље у средњем веку*. Београд: СКЗ, 1978.
- Дуриданов, Иван. Географската лексика на старобългарския език с оглед на праславянски. *Хиљада и сто години славянска писменост*. Софија: БАН, 191–215.
- ДХ: *Дечанске хрисовуље*. Издали Павле Ивић и Милица Грковић. Нови Сад: Институт за лингвистику, 1976.
- ЖКА: *Животи краљева и архиепископа српских*. Написао архиепископ Данило и други, изд. Ђуро Даничић. Београд, 1866.

- ЖП: Жичке повеље. Издање: ЗСПП 14°, 15°, 148°.
- ЗН: *Сѣтари срѣпски зайиси и најѣиси* I–VI. Скупио их и средιο Љубомир Стојановић. Београд – Сремски Карловци: СКА, 1902–1926.
- ЗРВИ: *Зборник радова Византиолошког инстѣиѣуѣта*. Београд: САНУ.
- ЗС: *Законски сѣоменици срѣпских држава средњега века*. Издао Стојан Новаковић. Београд: СКА, 1912.
- ЗСПП: *Зборник средњовековних ћириличких повеља и ѣисама Србије, Босне и Дубровника*, књ. 1, 1186–1321. Приредили Владимир Мошин, Сима Ћирковић и Душан Синдик. Београд: Историјски институт, 2011.
- ЗФФ: *Зборник Филозофског факултѣта*. Београд: Филозофски факултет.
- ИГ: *Историјски гласник*. Београд: Историјско друштво Србије.
- ИЧ: *Историјски часопис*. Београд: Историјски институт.
- Катић, Татјана. *Оѣцирни ѣојис Призренског санѣака из 1571. године*. Београд: Историјски институт, 2010.
- Лома, Александар. Језичке старине Полимља и Потарја – сведочанства старосрпских повеља. *Ђурђеви сѣуѣови и Будимљанска еѣархија*, зборник радова. Беране – Београд: Епископија Будимљанско-никшићка (и др.), 2011, 187–198.
- Лома, Александар. *Тојонимија Бањске хрисовуље*. Београд, САНУ, 2013.
- Младеновић, Александар. *Повеље кнеза Лазара. Текстѣ, коменѣари, снимци*. Београд: Чигоја штампа, 2003.
- Мргив–Радочив, Јелена. *Доњи краји. Крајина средњовековне Босне*. Београд: Филозофски факултет (и др.), 2002.
- НЈ: *Наш језик*. Београд, Институт за српски језик САНУ.
- ОП: *Ономатолошки ѣрилози*. Београд: САНУ.
- ОС: Етимолошки одсек Института за српски језик у Београду. *Огледна свеска*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 1998.
- ПЛЕВАНИЈА: *Пљваннија црногорска и херцеговачка*. Сабрана Чубромъ Чојковићемъ черногорцемъ. У Лайпцигу, 1837.
- Пуцић, Медо. 1: *Сѣоменици срѣпски*. Биоград, 1858. 2: *Сѣоменици срѣпски*. Биоград, 1862. Рав.: Раванички препис РП.
- Рач. пом.: *Поменик манастира Раче*. Приредио Томислав Јовановић. Бајина Башта: Фондација Рачанска баштина, 2005.
- РГСС: Јованъ Гавриловић. *Рѣчникъ географѣско-стѣаѣистѣичный Србије*. Београд, 1846.
- РЕСАВА: *Ресава (Горња и Доња) у истѣорији, науци, књижевности и уметности*, ур. Мирослав Пантић. Деспотовац: Народна библиотека „Ресавска школа”, 2004.
- РКС: Ђуро Даничић, *Рјечник из књижевних сѣтарина срѣпских*, I А – К, II Л – П 1863, III Р – Ћ. Београд, 1864.
- РП: Раваничка повеља. Издање: Младеновић 2003, 49–128.
- СЕЗ: *Срѣпски еѣнографски зборник*. Београд: САНУ.
- СЛ: *Срѣпскѣј Лѣѣојисъ*. Будим.
- СПОМ.: *Сѣоменик Срѣске краљевске академије*. Београд: СКА.
- СРНГ: *Словарь русских народных говоров*. Москва – Ленинград (доцније: Санкт-Петербург): Институт русског језика (доцније: Институт лингвистических исследований) РАН, 1965 и д.
- ССА: *Сѣтари срѣпски архив*. Лакташи, затим Београд: Филозофски факултет у Београду (и др.).
- СТАМАТОВИЋ, Раде. *Ономасѣика Зеѣе*. Београд – Голубовци: Филип Вишњић – Сабор Зете, 1994.
- СТАНКОВСКА, Љубица. *Македонска ојконимија* I. Скопје: Метаморфоза, 1995.
- СТАНКОВСКА, Љубица. *Тојонимѣе со суфиксој -ица во Македонија*. Скопје – Прилеп: Институт за старословенска култура – Матица Македонска, 2001.

- ТУПИКОВ, Николай Михайлович. *Словарь древнерусских личных собственных имён*. Санкт-Петербург, 1903, репринт Москва: Русский путь, 2004.
- ХАНЦИЋ, Адем. Шабац и његова околина у XVI вијеку. *Шабац у њрошлосији*. Шабац: Историјски архив, 1970, 117–254.
- ШАБАНОВИЋ, Хазим. *Турски извори за историју Београда*. Књ. I, св. 1: *Катастарски њойиси Београда и околине 1476–1566*. Београд: Историјски архив Београда, 1964.
- ШЕКУЛАРАЦ, Божидар Б. *Дукљанско-зейске њовеле*. Титоград: Историјски институт СР Црне Горе, 1987.
- ЭССЯ: *Этимологический словарь славянских языков*. Праславянский лексический фонд (ред. О. Н. Трубачев – А. Ф. Журавлев), 1–. Москва: Наука, 1974–.

*

- BEZLAJ, France. *Slovenska vodna imena I*. Ljubljana: SAZU, 1956.
- CSÁNKI, Deszö. *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában II*. Budapest: Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, 1894.
- DURIDANOV, Ivan. *Die Hydronymie des Vardarsystems als Geschichtsquelle*. Köln – Wien: Böhlau, 1975.
- HANDŽIĆ, Adem. *Dva prva popisa Zvorničkog sandžaka (iz 1519. i 1533. godine)*. Sarajevo: ANUBiH – SANU, 1986.
- JIREČEK, Constantin. Das Christliche Element in der topographischen Nomenclatur der Balkanländer. *Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien, Phil.-hist. Classe CXXXVI* (1879): 1–98.
- KISS, Lajos. *Földrajzi nevek etimológiai szótara*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1978.
- MAYER, Anton. *Die Sprache der alten Illyrier I*. Wien: ÖAW, 1957.
- MIKLOSICH, Franz. Die Bildung der slavischen Personennamen. *Denkschriften der Kais. Akademie in Wien, Phil.-hist. Classe X* (1860): 215–330.
- MIKLOSICH, Franz. Die Bildung der Ortsnamen aus Personennamen im Slavischen. *Denkschriften der Kais. Akademie in Wien, Phil.-hist. Classe XI* (1864): 1–74.
- MIKLOSICH, Franz. Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen I. *Denkschriften der Kais. Akademie in Wien, Phil.-hist. Classe XXI* (1872): 75–106.
- MIKLOSICH, Franz. Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen II. *Denkschriften der Kais. Akademie in Wien, Phil.-hist. Classe XXIII* (1874): 141–272.
- MS: *Monumenta Serbica, spectantia historiam Serbiae Bosniae Ragusii*. Ed. Franz Miklosich. Wien: Wilhelm Braumüller, 1858.
- PDPJS: Pavel Jozef Šafařík. *Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův*. Vydání druhé, Praha: B. Tempský, 1873.
- PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původ, význam a změny*, I–V. Praha: ČSAV, 1947–1960.
- SCHRAMM, Gottfried. *Eroberer und Eingesessene. Geographische Lehnnamen als Zeugen der Geschichte Südosteuropas im ersten Jahrtausend n. Chr.* Stuttgart: Anton Hiersemann, 1981.
- SCHÜTZ, Joseph. *Die geographische Terminologie des Serbokroatischen*. Berlin: Akademie Verlag, 1957.
- SKOK, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–IV*. Zagreb: JAZU, 1971–1974.
- SP: *Słownik prasłowiański* (red. Franciszek Sławski), 1–. Wrocław etc.: Wydawnictwo PAN, 1974–.
- STOJAKOVIĆ, Momčilo. *Braničevski tefter*. Beograd: Istorijski institut, 1987.
- TASZYCKI, Witold. *Najdawniejsze polskie imiona osobowe*. Kraków: PAU, 1925.
- WS: *Die Welt der Slaven*. München: Otto Sagner.

Aleksandar Loma

ALTSERBISCHER ORTSNAMENGUT IN MIKLOSICHS
GRUNDRISS DER SLAVISCHEN NAMENKUNDE

Zusammenfassung

Mit seinen vier grundlegenden Abhandlungen, von der Bildung der slavischen Personennamen (1860), von der Bildung der Ortsnamen aus Personennamen im Slavischen (1864) und der zweiteiligen Betrachtung über die slavischen Ortsnamen aus Appellativen (1872, 1874) hat Franz von Miklosich eine Pionierarbeit im Bereich der Slavistik geleistet, die man zusammengenommen mit vollem Recht als Grundriß der slavischen Namenkunde bezeichnen kann. Das altserbische Ortsnamengut mit rund 800 behandelten Namen spielt darin eine prominente Rolle, was sich z. T. dadurch erklärt, daß der Verfasser kurz vor dem Erscheinen der ersten Abhandlung seine *Monumenta Serbica* (1858) veröffentlicht hatte und seit 1864 aus Daničićs altserbischem Wörterbuch weitgehend schöpfen konnte. Hier werden alle diesen aserb. Namenbelege zu ihren Quellen zurückverfolgt, um Miklosichs methodologischen Zugänge klarzustellen und die Zuverlässigkeit der von ihm betrachteten Formen sowie ihrer etymologischen Zuweisung zu überprüfen. In den meisten Fällen machen sich hier wie anderswo Miklosichs Akribie und sein reifes Urteil geltend, manches ist aber ihm verständlicherweise unterlaufen. Von kleineren Druck- und Schreibfehlern abgesehen, ließen sich einzelne Gespenstnamen entlarven, entweder aus Kasusformen falsch erschlossen (z.B. *Ratinov*, eigentlich Instr. zu *Ratina*), oder durch eine unbegründete Verbesserung der überlieferten Namenform hervorgerufen (z.B. *Ljutovica* statt *Lutovica*, nicht zu *ljut* 'zornig', sondern zu **lǫtov*- 'linden-'), oder aus verdorbenen Lesarten entsprungen (z.B. *Držmirovci* statt *Dražmirovci*, *Brodnici* statt *Brodlići*, *Jezer* statt *Jerez*, *Strutare* statt *Strugari*, (*na*) *Drévênik* statt (*nad*) *Revenik*). Insgesamt wird durch diese textkritischen und z.T. auch etymologischen Berichtigungen Miklosichs Großleistung auf diesem Feld kaum in Frage gestellt, vielmehr sollen sie die Brauchbarkeit eines Werkes erhöhen, das sich auch heute, rund eineinhalb Jahrhunderte seit seiner Entstehung, als unentbehrlich für die Fachleute erweist.

Институт за српски језик САНУ
Етимолошки одсек
Кнез Михаилова 36, 11000 Београд, Србија
loma.aleksandar@gmail.com